

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

KLOPČIČ LUKA

MENTOR: DOC. DR. MARJAN SMRKE

**RKC - POBUDNICA ALI ZAMUDNICA UVELJAVLJANJA ČLOVEKOVIH
PRAVIC IN SVOBOŠČIN KAKRŠNE DOLOČAJO DOKUMENTI OZN**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2002

Te vrstice so namenjene ljudem brez katerih te diplomske naloge zelo verjetno ne bi bilo. Mojemu mentorju za nasvete, potrpežljivost in razumevanje, mojim staršem in prijateljem za vzpodbudo in vero vame. Te vrstice ne morejo odtehtati vsega kar ste naredili zame, vendar bi želel, da veste, da sem hvaležen za vse kar ste storili zame.

Hvala.

Kazalo

1.0. Uvod.....	1
1.1. Uvodne predpostavke in način preverjanja.....	1
1.2. Prilagajanje RKC družbenim razmeram v zgodovini.....	5
1.3.0. Terminologija.....	9
1.3.1. Diskriminacija.....	9
1.3.2. Cerkev.....	11
1.3.3. Kanonsko pravo.....	14
1.3.4. OZN.....	19
1.3.5. Prilagajanje.....	21
2.0. Pogled Cerkve na žensko in človekove pravice	23
3.0. Družbene razmere v svetu in RKC pred letom 1948.....	26
4.0. Družbeni nauk v papeških poslanicah pred letom 1948.....	29
4.1. Quadragessimo anno.....	29
4.2. Mit brennender Sorge.....	32
4.3. Divini redemptoris.....	34
5.0. Obdobje med II. svetovno vojno in po njej.....	35
5.1. Radijski govori papeža med II. svetovno vojno.....	35
5.2. Družbene razmere v svetu in RKC po letu 1948.....	38
6.0. II. vatikanski koncil.....	41
7.0. Družbeni nauk v papeških poslanicah po letu 1948.....	43
7.1. Mater et magistra.....	43
7.2. Pacem in teris.....	45
7.3. Gaudium et spes.....	47
7.4. Populorum progressio	49
7.5. Iustitia in mundo.....	51
8.0. Zakonsko pravo Cerkve.....	54
9.0. Ugotovitve ob zaključku.....	57
10.0. Viri.....	62
11.0. Priloge.....	64
11.1. Konkordat Papen-Pacelli, 1933.....	64

11.2. Papeške poslanice in njihova vsebina.....	73
11.3. Časovna primerjava med papeškimi poslanicami in dokumenti OZN.....	74
11.4. RKC kot podpisnica konvencij in opsijskih protokolov.....	75

1. 0. Uvod

1. 1. Uvodne predpostavke in način preverjanja

Rimsko-katoliška cerkev (v nadaljevanju RKC ali Cerkev) v zadnjem desetletju ponovno pridobiva družbeno moč v primerjavi s tisto, ki jo je imela v času hladne vojne in v ti. obdobju železne zaves. Z družbeno močjo pojmem predvsem moč, ki jo ima RKC na dogajanje v posamezni državi in na razmišljanje ter odločitve ljudi na mednarodni ravni. Je verjetno najvplivnejša cerkev na svetu.

Danes si pripisuje mnoge zasluge za promocijo človekovih pravic in svoboščin. Ali je to tudi zgodovinsko res? Ali lahko z gotovostjo trdimo, da je RKC začetnik in uveljavitelj človekovih pravic? V diplomskem delu bom raziskoval, katere norme oz. vrednote so veljale v družbenem nauku RKC še pred nastankom OZN, in kako se je družbeni nauk razvijal po ustanovitvi OZN ter razglasitvi Splošne deklaracije o človekovih pravicah in svoboščinah. V papeških poslanicah in dokumentih RKC bom poskušal poiskati tiste elemente, ki kažejo na to, da se je RKC zavzemala za oviranje, preprečevanje in odpravljanje diskriminacije glede na spol, raso, narodnost, etnično poreklo, vero in politično prepričanje. Na drugi strani bom to primerjal s Splošno deklaracijo človekovih pravic iz leta 1948, ki predstavlja temeljni kamen za vse nadaljne dokumente OZN in že vsebuje vrednote, ki so v kasnejših dokumentih še podrobneje razdelane. Paktov, ki skupaj z deklaracijo sestavljata Mednarodno listino človekovih pravic, ne bom podrobneje analiziral, bosta pa omenjena, ko bo to potrebno. Podobno velja za fakultativna protokola, ki sta za to delo drugotnega pomena. RKC ima status stalne opazovalke OZN kot Sveta stolica in je podpisnica treh konvencij in dveh opsijskih protokolov (glej prilogo 11.4). Poleg Splošne deklaracije človekovih pravic, bom podatke črpal še iz Deklaracije Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1963), Deklaracije o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja (1981), Deklaracije o rasi in rasnih prestopkih (1978), Deklaracije o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (1992) ter Deklaracije o odpravi diskriminacije žensk (1967).

Predmet diplomske naloge so norme in vrednote RKC, ki se nanašajo na diskriminacijo vseh oblik. Opazoval sem jih kot odvisne spremenljivke v odnosu do norm in vrednot, ki so bile utemeljene v dokumentih OZN. Slednje predstavljajo neodvisne spremenljivke. Poskušal bom ugotoviti ali se je RKC prilagajala (če se sploh je) normam, ki so bile sprejete v dokumentih OZN. Osnovna predpostavka je, da je RKC v svoj sistem vrednot šele naknadno vključila norme in vrednote, ki so vsebovane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in svoboščinah. V primeru, da ne bo opaziti prilagajanja normam in vrednotam, ki veljajo v dokumentih OZN, njene vrednote pa bi sovpadale s tistimi v OZN, bom sklepal, da so ustrezne vrednote že obstajale znotraj RKC, še pred pojavom OZN. To bi pomenilo, da se RKC ni prilagajala normam in vrednotam OZN, ampak so te že bile vsebovane v sistemu RKC ali pa so se izoblikovale istočasno. V primeru, da bom za določene norme oz. vrednote ugotovil, da so že bile vsebovane v sistemu RKC, bo to pomenilo vsaj delno zavrnitev osnovne predpostavke. V nasprotnem pa bi odsotnost specifičnih norm oz. vrednot znotraj sistema RKC pred sprejetjem dokumentov OZN in pojav le teh v RKC po objavi norm in vrednot v OZN, potrjevala začetno predpostavko. Status stalne opazovalke pri OZN bi RKC lahko omogočal navidezno hitrejše odzivanje na spremembe, ker je bila informirana o vsebini dokumentov že ob njihovem oblikovanju.

RKC v diplomski nalogi pojmem kot institucijo in ne kot celotno skupino pripadnikov te religije. Družbeni nauk RKC bo predstavljal kazalec prisotnosti ali odsotnosti opazovanih norm znotraj Cerkve. Družbeni nauk so uradna stališča in izjave predstojnikov RKC ter primarni dokumenti, ki jih je izdala RKC oz. Sveta Stolica (Holy See) ali škofovska sinoda. Norme, utemeljene v dokumentih OZN, bom črpal iz prevodov izvirkov.

Pričakujem, da bo opaziti spremembe v obnašanju RKC po sprejetju tistih dokumentov pri OZN, katerih norme še niso bile prej prisotne znotraj sistema RKC. Predvidevam, da bo prilagajanje opazno v dokaj kratkem obdobju (5-10 let od objave v OZN). Še posebej zanimivo bo preučiti odziv RKC na sprejetja dokumentov, ki zadevajo nekatera "toga" stališča cerkve do splava, enakopravnosti žensk,... Pričakovati je, da se bo RKC težje odrekla takim stališčem, in bodo tudi spremembe na teh področjih manj očitne.

Poleg omenjenih dokumentov bom pregledal tudi izjave predstojnikov in pooblaščenecv RKC, ki sledijo iz govorov in izjav papeža, nuncijev, kardinalov, škofov ali drugih uradnih predstavnikov RKC. Glavna metoda, ki jo bom uporabil za preverjanje hipoteze, bo primerjanje in interpretacija dokumentov, norm in vrednot, ki so vsebovani v družbenem nauku RKC, za opazovano časovno obdobje.

Delne hipoteze, ki jih bom poskušal potrditi ali ovreči, so naslednje:

- 1) RKC je svoja stališča prilagajala družbenim razmeram
- 2) RKC je svoja stališča spreminjala v skladu s stališči tistega, ki je bil "močnejši" ali pa ji je nudil največ privilegijev
- 3) s pojavom OZN in z objavo Splošne deklaracije so se pojavile očitne spremembe v družbenem nauku RKC
- 4) v poslanicah, ki so nastale pred drugo svetovno vojno, ni najti stališč RKC, ki bi se ukvarjala z diskriminacijo
- 5) v poslanicah po objavi Splošne deklaracije OZN, ali morda celo v istem obdobju, je opazna sprememba v stališčih RKC v skladu z vsebino dokumenta OZN
- 6) spremembe v stališčih RKC so predvsem posledica odločitev cerkvenega vodstva

Prvi del je namenjen predstavitvi terminov, s katerimi bomo imeli opraviti v diplomskem delu. V drugem delu sem najprej poskusil osvetliti primere, v katerih se je RKC v preteklosti prilagajala okoliščinam v družbi. V nadaljevanju sem predstavil okoliščine, ki so vladale v družbi pred ustanovitvijo OZN. Sledi še družbeni nauk Cerkev skozi papeške poslanice, iz katerih sem poskušal razumeti odnos RKC do norm in vrednot, ki zadevajo diskriminacijo. Podobno sem storil z dokumenti, ki jih je Cerkev izdala po ustanovitvi OZN in objavi Splošne deklaracije o človekovih pravicah. S primerjavo vsebin cerkvenih dokumentov sem ugotavljal, ali je RKC svoje norme in vrednote glede diskriminacije le naknadno prilagajala tistim, ki so veljale v okvirih družbe.

Prvo poglavje je namenjeno utemeljitvi temeljne predpostavke. Poskušal sem pokazati smiselnost dvoma v neprilaganje RKC na družbene vrednote in norme. Pri tem sem uporabil logiko posploševanja. Če je mogoče v zgodovini najti primere, ko se je Cerkev prilagajala družbenim okoliščinam (s tem mislim predvsem norme in

vrednote), potem lahko predpostavljam, da se je RKC prilagajala tudi glede na norme in vrednote, ki izhajajo iz dokumentov, sprejetih pri OZN.

V nadaljevanju so predstavljeni osnovni termini in kratka zgodovina cerkvenega prava. Zdi se mi, da je pomembno poznati tudi zgodovino nastanka kanona (ustavnega prava Cerkev), da bi lahko razumeli njegov nadaljni razvoj in pomen znotraj RKC. Če že v zgodovini nastajanja cerkvenega prava opazimo prilagajanje družbenim razmeram, je logično pričakovati, da se to dogaja še danes.

Naslednji sklop je namenjen kratkemu pregledu odnosa Cerkev do žensk in človekovih pravic. V nadaljevanju bodo predstavljene družbene razmere pred letom 1948, ki sem ga izbral kot prelomno leto zaradi objave Splošne deklaracije OZN. Pri opisu družbenih razmer sem se osredotočil na tiste družbene razmere, ki so pomembne zlasti z vidika razumevanja RKC in njenih stališč. V papeških poslanicah, izdanih do tega časa, sem iskal elemente, ki kažejo na nediskriminacijo. Dokumente, ki veljajo za družbeni nauk RKC po letu 1948 sem po vsebini primerjal s prejšnjimi (dokumenti pred 1948), raziskal vsebovane vrednote in jih primerjal s tistimi, ki so vsebovane v papeških poslanicah pred 1948. Nazadnje sem preveril, ali se ni morda spremenilo tudi ustavno pravo RKC.

V zaključku sem poskušal na osnovi ugotovljenega odgovoriti na že v začetku zastavljena vprašanja in podal nekaj ugotovitev, na katere sem naletel med sestavljanjem diplomske naloge in jih v začetku nisem predvidel.

1. 2. Prilagajanje RKC družbenim razmeram v zgodovini

V tem poglavju bom poskušal utemeljiti smiselnost prvotne predpostavke, da se je Cerkev spreminjala v skladu z normami in vrednotami, ki so bile sprejete v dokumentih OZN. V primeru, da se je Cerkev skozi zgodovino spreminjala oz. odzivala na družbene okoliščine, obstaja večja verjetnost, da se je odzvala tudi na vsebino dokumentov, sprejetih znotraj OZN. Poskušal bom torej raziskati kdaj in kako se je RKC odzvala na norme in vrednote, ki so bile različne od njej lastnih.

Z milanskim ediktom je krščanstvo dobilo status, ki je bil enakovreden drugim veram v cesarstvu. Krščanstvo, ki je bilo prej prepovedano in zaradi tega preganjano, je bilo z milanskim ediktom (313) priznано kot uradna vera. Konstantin je razglasil strpnost do poganskih in krščanskih podložnikov in dal celo zapreti nekatere templje, ki naj bi žalile kristjane (Linder, 1992:146). S cesarjem Konstantinom pa so kristjani dobili celo privilegije pri zaposlovanju v državnih službah. Iz preganjanih so se v slabem stoletju spremenili v preganjalce. Bercot v svoji knjigi "Will the real heretics please stand up" navaja, da so kristjani do smrti pretepli enega od generalov, ki ga je poslal Konstantinov sin Konstantius, da bi odstavil cerkvenega škofa. Pod Konstantinom je bil tudi izdan edikt, ki je prepovedoval kakršnokoli zbiranje marcioncev, montanistov in drugih "heretikov", ki so nasprotovali Cerkvi (glej Bercot, 1989:122-123). Bercot domneva, da so se prvi krsti novorojenčkov pojavili v 4. stoletju. Tröltch bi dejal, da je takrat sekta postala cerkev. Sama RKC pa trdi, da ima nepretrgano vrsto Petrovih naslednikov; to pomeni, da je to sprememba znotraj RKC same. Pogled v srednji vek nam pokaže, kako močno je bila Cerkev združena s samo državno oblastjo. Leta 1523 je Hadrijan VI v Španiji z bulo "Eximiae devotionis affectus" kralju utrdil oblast nad Cerkvijo. S tem dokumentom je bila kralju dana pravica ustoličevanja škofov (Lenzenweger, 1994:198,201). Ni si težko predstavljati, da je to pomenilo, da so škofovska mesta zasedli škofje, ki so bili pokorni kroni. Tako so tudi pogledi na svet in vrednote, ki so veljale v svetu, našle pot v Cerkev. Pa to še zdaleč ni bil prvi vdor nazorov, ki so prvotno veljali le v državi in svetu, v Cerkev. Že v samem nastanku RKC lahko vidimo vplive, ki so prihajali iz sveta. Po milanskem ediktu leta 313 postane krščanstvo ena od uradno priznanih ver in zelo kmalu celo privilegirana vera v rimskem cesarstvu. Cerkev je tako v 4. stoletju pridobila trume

privržencev, med njimi tudi nemalo takih, ki so tja prišli z namenom, da bi jim to izboljšalo družbeni položaj. Država in vera sta bili v Rimu vedno tesno povezani in sta se med seboj prepletali. Očitno je, da so trume, ki so "prestopile" v krščanstvo, prinesle nove poglede na življenje in vrednote.

Nova sprememba je nastopila z odkritjem novih celin. Vendar pa je bil tukaj odnos med belimi in nebelimi pripadniki cerkve že močno očiten. Beli misijonarji so imeli encomiende, cerkvena posestva, na katerih so delo opravljali nebeli "kristjani", večinoma Indijanci. Seveda niso bili vsi belci lastniki encomiend, so pa vedno imeli več pravic kot nebelci. V obdobju reformacije je bilo RKC marsikaj očitano in tudi ozemlje, ki je spadalo pod oblast RKC, se je skorajda preplopolovilo. Cerkev tega ni mogla gledati križem rok. Najprej je sledila papeška bula, ki je prepovedovala kakršnokoli "krivoversko" (po večini Lutrovo) literaturo. Papeška bula ni imela želenega učinka, zato je Cerkev posegla vmes tudi s silo. Leta 1547 je bil z bitko pri Muhlbergu zlomljen vojaški odpor protestantskih dežel v Nemčiji, so pa protestanti še vedno obdržali skoraj polovico nemških dežel. Vendar pa tudi po restavraciji katolikov na položajih volilnih knezov položaj RKC ni bil več enak. Protestantov niso ravno nasilno prekrščevali, so pa morali plačevati visoke dajatve kot reparacije za vojno škodo. Kmalu je papežu postalo jasno, da protestantov ne bo mogoče pregovoriti, da bi se udeležili tridentinskega koncila. Da bi obdržal položaj, je izdal interim, začasno pravilo o tem, kako ravnati glede vere v svetem cesarstvu. Nasprotniki interima so bili utišani ali izgnani. Moritz Saški pa se je s svojo vojsko uprl cesarju in si poiskal zavezništva izven države. Izbojeval je Passausko pogodbo, ki je ukinila interim in priznala svobodo izpovedovanja vere do naslednjega državnega zbora. Vendar pa zaradi novih nemirov ni bilo moč poiskati dokončne rešitve tega vprašanja. Leta 1555 je bil v Augsburgu sklenjen verski mir; veljala naj bi enakost obeh veroizpovedi, vendar naj bi na posameznem ozemlju veljala le ena vera (*cuius regio, illius est religio*). Velja pripomniti, da niti papež niti cesar nista bila prisotna pri podpisu augsburškega verskega miru - oba sta temu nasprotovala. Z nantskim ediktom leta 1598 je bila hugenotom priznana pravica do svobodne vesti in večinoma tudi svoboda bogoslužja. Vendar pa s tem ni mogoče govoriti o enakopravnosti vere znotraj tedanje Francije (glej Lenzenweger, 1999:478-501).

Koncil v Tridentu je potekal skoraj sočasno z vojnami in nemiri in kar 18 let je trajalo, da se je koncil zaključil. Na žalost protestantov je koncil potrdil večino dogem, katerim reformacija ni le ugovarjala, ampak odločno nasprotovala. Tako so na peti, šesti in sedmi seji koncila sprejeli dekrete o izvornem grehu, o opravičenju in o učinkovanju zakramentov (*signum efficax*). Vsi ti dekreti so bili v strogem nasprotju s tem, kar so verjeli protestantje. Inkvizicija je strogo kaznovala vse, ki se niso pokoravali naukom RKC. Leta 1567 je inkvizicija usmrtila protestanta Carneseccija in s tem strla italijanski protestantizem. 1570 je papež izobčil in odstavil angleško kraljico Elizabeto I. Sledila je tridesetletna vojna, kjer se je sprva katoliška cerkev spopadla s protestanti, nazadnje pa se je končala z vojno med Francijo in Španijo, katoliškima velesilama. Francija je zaveznike poiskala tudi med protestanti in Švedi. 1648 je bil podpisan vestfalski mir, ki pomeni konec evropskega spopada. Uveljavilo naj bi se stanje, ki je veljalo v letu 1624. RKC se je odzivala na vsako dogajanje, ki je kakorkoli posegalo na področje, ki ga je umevala kot svoje.

Zanimiva sta tudi primera Kitajske in Indije. V Pekingu je na dvoru deloval Matteo Ricci. Vrednote in norme, ki so bile lastne kitajski kulturi, je enostavno vključil v nauk katolištva. Kult prednikov in čaščenje podob je bil zanj dokaz, da med Kitajci obstaja vera, znotraj katere vlada monoteizem. Svoje spise je objavljajal in jih pošiljal v Evropo, kjer je pridobil nemalo slovesa. Tako so načela konfucionizma počasi začela prodirati tudi na zahod. Katoliška cerkev je dopuščala uporabo kitajskih imen za Boga, čaščenje Konfucija in prednikov. V Indiji naletimo na še večje prilagajanje Cerkvinih naukov. RKC je ugotovila, da se hindujci ne pustijo krstiti evropskim ljudem. Roberto de Nobili se je preoblekel v bramansko oblačila, se učil sakralnega jezika in bral indijsko sveto pismo. Krščenci so smeli obdržati vse navade svoje kaste, razen mnogoženstva in malikovanja (glej Lenzenweger, 1999:481-518). Kasneje se je podobne metode poslužil tudi portugalski jezuit Janez de Britto. Čeprav njuna metoda ni bila vsesplošno odobravana, pa so jo papeži dovoljevali, nekateri od njih pa celo dajali za zgled. Iz tega lahko sklepamo, da se je bila katoliška cerkev pripravljena spreminjati, da bi pridobila nove vernike.

Od leta 1920 pa do obdobja druge svetovne vojne se je Cerkev opredelila glede marsikaterih vprašanj skozi vrsto papeških dokumentov: *Divini illius Magistri* (1929), *Casti conunubi* (1930 - o krščanskem zakonu), *Quadragesimo anno* (1931),

Nova impendet (1931), Mit brennender Sorge (1935) in Divini Redemptoris (1935). Zanimivo je, da kritiziranje določenih sistemov še ni pomenilo, da Cerkev ne bi bila pripravljena na sodelovanje. Tako je bilo v primeru nacionalsocializma. Sprva je Cerkev celo spodbujala nacionalsocializem, kot tekmeča proti socializmu. S poslanico Mit brennender Sorge je nacionalsocializem obsodila, med drugo svetovno vojno pa je Vatikan užival neke vrste čudežno nedotakljivost. Marsikdo je šel celo tako daleč, da je RKC obsodil sodelovanja z nacističnim režimom. RKC to sama kategorično zanika. Težko določimo mejo med resnico in "izjavo za javnost", vendar pa je očitno, da se RKC ni upirala vladajočemu sistemu in se mu je do neke mere celo prilagodila.

Z drugim vatikanskim koncilom, ki se je začel 1962, je papež sklical vse katoliške škofo in povabil celo nekatere nekatoliške cerkve, da bi postavili skupne smernice. Na koncilu tako niso sodelovali le predstojniki RKC, ampak tudi pravoslavni, protestanti, starokatoličani in anglikanska cerkev (Tuchle, 1994:266). Na štirih zasedanjih so izoblikovali stališča do različnih vprašanj, ki so bila pomembna za približevanje in navezavo "ločenih cerkva" (ekumenizem). Papež in katoličani so poskušali potrditi in utrditi primat papeža, kar je izzvalo nemalo kritik s strani nekatoličanov. Najbolj zanimivo je bilo četrto zasedanje, kjer so obravnavali versko svobodo. Ta tematika bi morala biti obravnavana že na drugem zasedanju, pa se je nato zavlekla na tretje in svoj epilog dobila šele na četrtem zasedanju koncila.

1. 3. 0. Terminologija

Ta del diplomske naloge je namenjen predstavitvi terminov, s katerimi se bomo srečevali v diplomskem delu. Najprej bo predstavljen pojem diskriminacije nato cerkev, potem kanon in nato še OZN. Kaj pojmuje kot diskriminacijo je ključnega pomena, saj bodo od tega odvisni končni rezultati diplomske naloge. Opredelitev OZN in cerkve je potrebna, da določimo, kaj so naši subjekti, pomen kanona pa je povezan z delovanjem Cerkve in nam pomaga razumeti stališča RKC in kako so ta nastala.

1. 3. 1. Diskriminacija

V tem delu diplomske naloge bi predvsem rad našel odgovor na vprašanje, kaj lahko štejemo za diskriminacijo in kaj to sploh je.

V Leksikonu Cankarjeve založbe najdemo naslednjo razlago: "Praviloma samovoljno oškodovanje posameznika, družbenih, političnih ali etničnih skupin ali držav z zapostavljanjem ali odvzemom pravic." Diskriminacija v zunanji trgovini nas sicer ne zanima, vendar pa v njej lahko najdemo pomemben element: postavljanje težjih pogojev menjave. To pomeni, da bi kot diskriminacijo lahko označili vsakršno dejanje RKC, ki bi imelo za posledico oteženo delovanje posameznika ali skupine ljudi v primerjavi z drugimi. V ABC pouk o človekovih pravicah je diskriminacija opredeljena takole: "Če so razlikovalne črte izdelane tako, da ne opisujejo le razlik med skupinami, ampak trdijo, da je ena skupina boljša ali slabša od druge, preprosto zaradi rase, barve kože, spola, jezika, vere, političnega prepričanja ali narodnega ali družbenega izvora, potem govorimo o diskriminaciji." Kadar gre za diskriminacijo na osnovi barve kože ali rase, potem govorimo o rasizmu. Osredotočili se bomo predvsem na diskriminacijo po spolu in verski oziroma politični pripadnosti. Zavzemanje za rasne ali narodnostne predsodke se danes zaradi grozot druge svetovne vojne zdi povsem nerazumljivo in vsakdo, ki bi se izrekel zanje, bi verjetno bil označen kot, milo rečeno, asocialen. Vprašanje, ki si ga lahko postavimo pri tem je, zakaj se nam zdi diskriminacija na osnovi vere ali političnega prepričanja manj vredna

pozornosti. V preteklosti je bila diskriminacija na osnovi vere tema, ki je bila postavljena v ozadje, ne glede na to, da je v Splošni deklaraciji človekovih pravic ob strani eminentnemu seksizmu in rasizmu. Res je, da je bila tudi diskriminacija glede na spol kar precej časa potiskana v ozadje. V zadnjih dveh desetletjih pa je OZN izdala Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja in deklaracijo o pravicah pripadnikov narodnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. Ta tematika postaja vse bolj aktualna. V delu se bom osredotočil na diskriminacijo na osnovi verskega ali političnega prepričanja ter na diskriminacijo glede na spol oz. vlogi, ki sta znotraj RKC namenjena ženski in moškemu.

Če bi ugotovili, da se vlogi glede spola razlikujeta "a priori", potem bi lahko sklepali na diskriminacijo. Podobno velja za versko ali politično prepričanje; če je RKC posameznikom ali skupinam s političnim ali verskim prepričanjem, ki je drugačno od njenega, oteževala uveljavljanje v družbi, potem je to težko razumeti drugače kot diskriminacijo.

1. 3. 2. Cerkev

To poglavje je namenjeno razumevanju osnovnih pojmov, ki so pomembni za razumevanje osrednjega predmeta tega diplomskega dela - RKC. Cerkev se seveda v različnih kulturah različno pojmuje. Definicija cerkve v zahodnem svetu je v vzhodnem praktično nerazumljena, čeprav morda uporabljana. Pri tem se bom osredotočil predvsem na razumevanje cerkve kot jo pojmuje krščanstvo, čeprav gre v večini primerov le za razumevanje cerkve v smislu RKC.

Sama definicija termina cerkve se danes niti ne zdi tako vprašljiva. Angleški, slovenski, italijanski in nemški avtorji soglašajo glede izvora in prvotnega pomena besede cerkev ali pa si vsaj ne nasprotujejo. Katoliški cerkveni slovar opredeli sam pojem cerkev takole: "Beseda Cerkev izvira iz grške besede, ki je izvedena iz glagola sklicevati. V grški posvetni literaturi pomeni skupnost." (Bozzone, 1953:590) Cross in Livingstone skoraj enako pišeta v svojem slovarju krščanske cerkve: "Latinsko *ecclesia* in njene izpeljanke (fr. *eglise*, ital. *chiesa*, etc., vključujoč Welsh *eglwys*), čeprav uporabljane za zgradbo, prihajajo iz grške besede, ki v posvetni grščini predstavlja skupnost, prvotno prebivalcev v samoupravnem mestu." (F. L. Cross et al., 1995:286) Nemška beseda "Kirche", naj bi imela svoj koren v grški "kyriake", ki pomeni lastnino ali tisto kar pripada "Kyrios-u", Gospodu (glej Küng, 2001:13-14). V ameriški enciklopediji zasledimo sledeče: "Zbiranje ljudi, da bi častili Boga, najde v hebrejščini svoj glagol - qahal, ki je v grškem Septuagintu 81-krat preveden kot *ekklesia*." (Eliade, 1997:480) Velja omeniti, da je beseda "qahal" obsegala tudi samostalniško obliko, ki je pomenila skupnost ljudi, ki so se zbrali, da bi častili Boga. Poleg takih, splošnejših definicij, se pojavljajo tudi definicije, ki omejujejo termin cerkve zgolj na krščanstvo. Bauer tako pravi: "Cerkev je skupnost tistih, ki kličejo ime našega Gospoda Jezusa Kristusa. Cerkev ima svojega predhodnika v Stari zavezi kot "Heiligen Versammlung" (Ex 12:16, Lev 23:2-44), ki je poznal zavezanost božji svetosti." (Bauer, 1994:358) Truhlar v svojem leksikonu podobno opredeli cerkev: "Cerkev je sveto občestvo Gospoda. Izhodišče za njeno ustanovitev je z Jezusove strani njegovo oznanilo vsem v Izraelu, tudi grešnikom in zgubljenim v njem. Za svoje klicanje zbere Kristus okrog sebe, kakor kak potujoč učitelj, skupino učencev in s tem že osnuje Cerkev." (Truhlar, 1974:72)

Vendar se je termin oblikoval skozi različna obdobja in zanimivo je, da ni bilo vedno jasno, kakšne so naloge nosilca tega termina (cerkve). Tako so od četrtega stoletja dalje Cerkev opisovali kot enotno, vseobsegajočo, katoliško in apostolsko. Enotnost naj bi pomenila nerazdvojenost Cerkve znotraj same sebe. Že ob samem označevanju Cerkve kot enotne kaže na to, da so se že začeli prvi spori glede doktrine. Vendar pa se zdi, da je Cerkev še lahko premagala to obdobje brez večjih težav. Pojavijo se sicer nekateri posamezniki, ki pa jih je Cerkev označila za odpadnike in tako trdila, da niso imeli nič opraviti z enotnostjo Cerkve. Cerkev je bila vidna in fizična. Kot taka je Cerkev bila razumljena predvsem kot prisostvovanje pri vidnih zakramentih. V času razcepa na zahodno RK in vzhodno ortodoksko cerkev se je seveda postavilo vprašanje, če je mogoče, da obstaja enotna cerkev znotraj katere obstaja različno obredje. Tu se nekako neha cerkev kot enotnost. Seveda gre tudi predvsem za navidezno enotnost, saj so obstajale posamične cerkve že tedaj in so imele dokajšnjo avtonomijo. Kasneje je rimska škofija zrasla v moči in počasi postala vodilna. Nato si je rimska škofija prevzela pravico, da je dajala navodila in sodbe o ortodoksnosti ostalih cerkva. Delno je ta problem rešila prenovitev termina Cerkev v obdobju protestantizma. Pomen Cerkve potem ni bil več v obredju, ampak v oznanjanju božje besede. Tudi cerkev sama je bila razumljena kot fizični del božjega kraljestva. V novejšem času smo priča ponovnemu približevanju med različnimi cerkvami in pobudam o združevanju. Vedno bolj so izhodišča podobnosti in skupne značilnosti, razlike in nasprotja pa se puščajo ob strani ali pa so v sloganu "živi in pusti živeti" potisnjena na stranski tir.

Ena od socioloških opredelitev, "Cerkev je formalna organizacija s hierarhijo profesionalnih, plačanih uslužbencev", ima pomankljivost. Ne zajema vseh oblik in različic cerkva. Ni vedno nujno, da obstaja hierarhija ali da gre za profesionalne uslužbence. Vendar pa v večini primerov drži, da gre za organizirano dejavnost v kateri obstaja neka hierarhija (ta se lahko močno razlikuje pri različnih cerkvah).

Ustavimo se za trenutek še pri izrazu "katoliška". Prvič je bil izraz "katholikos" uporabljen ob koncu 4. stoletja. V pismu, ki ga je Ignacij, antiohijski škof, namenil skupnosti v Smirni in je označeval cerkev kot celoto (v nasprotju z lokalno cerkvijo). Kasneje se v latinščini ta pojem začne enačiti z vesoljnostjo (universalis), ki se je nanašala na razširjenost cerkve. To je še lažje razumeti, če vemo,

da se v Cerкви začne tendenca po centralizaciji moči v Rimu. Izraz "katholikos" v srednjem veku postane enakovreden "ortodoksnosti" oz. "pravilnemu učenju" (glej Küng, 2001:25-26, 35-36)).

Terminološko lahko opredelimo cerkev kot enega od tipov verske skupnosti, ki je v primerjavi z ostalimi tipi verskih skupnosti (sekta, kult in denominacija) najbolj organiziran. Če to še omejimo na krščansko cerkev, bi lahko rekli, da je to skupnost ljudi, ki verjame v Kristusa in ki verjame v poklicanost, da mu sledi. Vidimo lahko, da razumevanje Cerkve ni bilo skladno in enotno skozi zgodovino. Če se je že samo razumevanje pojma, kaj naj bi cerkev bila, spreminjalo skozi čas, potem lahko pričakujemo, da se je tudi cerkev sama spreminjala skozi čas. V diplomski nalogi bom izraz Cerkev uporabljal v ožjem smislu te besede. Cerkev bom v njenem institucionalnem pomenu razumel, ne kot vsoto vseh pripadnikov katoliške vere, ampak kot uradne predstavnike RKC, naj bo to v obliki različnih združb (kurija, Sveta Stolica,...) ali v obliki posameznikov, ki imajo pravico dajati uradne izjave o cerkvi (papež, nuncij, škof,...). V diplomskem delu bo termin Cerkev pomenil predvsem organizacijski in upravni vrh RKC.

1. 3. 3. Kanonsko pravo

Razvoj kanonskega prava je pomemben del Cerkve, ki nam lahko pokaže, ali je morda že v njem mogoče zaslediti prilagajanje družbenim normam. Če bi temu bilo tako, bi to samo podkrepilo verjetnost, da je to mogoče tudi kasneje v zgodovini. Poleg tega nam sama zgodovina kanonskega prava lahko pomaga razumeti strukturo in proces, po katerem potekajo sprejemanja pravil (če ne morda celo norm oz. vrednot) znotraj sistema RKC.

Kanon je bila v antičnem času palica, s katero so merili razdalje in različno blago. Veljala je za standard in za splošno priznano merilo. Kanonizacija se je tako uveljavila kot pojem za izbiro standarda. Velja omeniti, da je tudi Nova Zaveza bila postavljena kot kanon s strani Cerkve že ob koncu 3. stoletja (glej Kinnard, 2000:176-180; Douglas 1989:105). Potrebe po kanonizaciji Nove Zaveze se pojavijo verjetno že v prvem stoletju našega štetja. Glavni faktorji, ki so privedli do tega, so bili: upad ustnega izročila in ljudi, ki bi bili žive priče Jezusovega življenja (večina apostolov je bila do takrat že mrtva), zahteve zgodnje cerkve, ki je želela vedeti, katere knjige se lahko uporablja pri bogoslužju in poplava različnih krščanskih zapisov. Različne kanone Nove Zaveze zasledimo že pri Papiasu (130), Justinu (140), Polikarpu (150), Marcionu (160) in Tatianu (170). Dokončni kanon je bil oblikovan med leti 220 - 400 našega štetja. Origen, Eusebius in Atanasius so do leta 367 našega štetja sprejemali kot kanonske iste knjige. Kanon Nove Zaveze je bil potrjen s konciloma v Hipu (393) in Kartagini (397).

Kanonsko pravo cerkve določa pravila in način obnašanja vernikov znotraj RKC. Kanonsko pravo cerkve je v svojem bistvu sestavljeno iz dveh sklopov. Prvega predstavlja t.i. Božje pravo, drugega pa človeško pravo (glej Košir, 1997:28-34). Vendar pa je RKC vzpostavila nek svoj "kanon krščanstva", ki se jasno odraža v kanonskem pravu cerkve in temelji na treh stebrih: credu vernika pred krstom, kanonu nove zaveze in škofovski službi kot nasledstvu apostolov (Küng, 2001:37). Küng ugotavlja, da je bil kanon postavljen s strani Cerkve in upravičeno postavlja pod vprašaj vse tri dele "krščanskega kanona". Prvi del predstavlja osnovna prepričanja ob krstu, drugega kanonizacija nove zaveze in tretjega škofovsko službo (episkopos). Škofovstvo, naj bi na osnovi apostolskega nasledstva, bilo tisto, ki uči pravi nauk

(seveda je bilo bogokletno dvomiti v nauke apostolskih naslednikov). Na kratko si pogledimo predvsem zadnja dva. V škofovski službi kot nasledstvu apostolov dobi kanonsko pravo svojo "pravico do obstoja". Človeško pravo vzpostavlja cerkvena oblast, Božje pa je postavljeno od Boga in kot tako ne more biti predmet preizkusa ali spreminjanja. Vendar pa spoznanje Božjega zakona ni dokončno, ampak se kar naprej pogloblja. Primer za lažje razumevanje tega stalnega poglobljanja je posojanje denarja z obrestmi. V srednjem veku je bilo tako dejanje prepovedano, danes pa je z razvojem ekonomskih znanosti takšno prepričanje že zastarelo. To se mi zdi lep primer, ki pokaže, kako se je cerkveno pravo spreminjalo v skladu z razvojem znanosti in splošne prakse ljudi. Božje pravo velja v katoliškem nauku kot manifestacija v človeku samem, to je tisto kar spoznava - originarni navdih in merila. Drugi del Božjega prava sestavlja razglašeno Božje pravo - Sveto pismo in tradicija. RKC je s koncilom v Tridentu leta 1546 izdala kanon od Boga navdihnenih knjig Svetega pisma. Določila iz Stare zaveze se pojmujejo kot preživeta, če niso potrjena v Novi zavezi. Torej velja izvor kanonskega prava iskati v Novi zavezi. Apostoli so bili tisti, ki so jim bile po nauku RKC od Kristusa (se pravi od Boga) predane določene pristojnosti in oblasti znotraj Cerkve. RKC verjame, da so bili Petru kot vodji apostolov zaupani ključi kraljestva, oblast razvezovanja in zavezovanja in dolžnost, da skrbi za čredo (Matej 16:19; Janez 21:15-18). Sveto pismo nove zaveze je bil generator določb, ki so se odrazile v kanonskem pravu. Vendar pa razumevanje svetopisemskih izhodišč ni bilo vedno enako interpretirano. Zanimivo je tudi, da je bila na II. vaticanskem koncilu izoblikovana struktura cerkve, ki so se ji morale s časom prilagoditi tudi vse kanonskopravne norme. Codex iuris canonici (Zakonik cerkvenega prava) iz leta 1984 je tako posledica prilagajanj RKC naukom II. vaticanskega koncila. Glede tega, kako je nastal normativni sistem v RKC, se teoretiki delijo na dve večji skupini. Predvsem protestantski teologi, kot je na primer Sohm, postavljajo začetke v čas papeških dekretalov. S tem se začetke pravne znanosti postavi v 12. stoletje. Da je Cerkev pridobila pravni sistem ob srečanju z obsežnim rimskim pravnim sistemom, je izhodišče druge skupine teoretikov. Alberigo, ki je predstavnik te skupine, postavlja zametke v 4. stoletje - v obdobje konstantinske Cerkve. Človeško pravo vzpostavlja cerkvena oblast, Božje pa postavljeno od Boga in kot tako ne more biti predmet preizkusa ali spreminjanja. Vendar pa spoznanje Božjega zakona ni

dokončno, ampak se kar naprej pogloblja. Primer za lažje razumevanje tega stalnega poglobljanja je posojanje denarja z obrestmi. Na II. vaticanskem koncilu je bila izoblikovana struktura Cerkve, ki so se ji morale s časom prilagoditi tudi vse kanonskopravne norme. Codex iuris canonici (Zakonik cerkvenega prava) je posledica prilagajanj RKC naukom II. vaticanskega koncila. Glede samega nastanka normativnega sistema znotraj RKC se teoretiki delijo na dve večji skupini. Predvsem protestantski teologi, kot je na primer Sohm, postavljajo začetke v čas papeških dekretalov. S tem se začetke pravne znanosti postavi v 12. stoletje. V obdobju poapostolske Cerkve (70 - 100) zasledimo nekatera dela, ki vplivajo na kanonsko pravo in na institucionalno ureditev Cerkve (glej Košir 1997:58-59). Apostole so po smrti zamenjali škofje in nekatera pisma teh škofov so vplivala na sam razvoj pravne znanosti znotraj Cerkve. Didache - ime izhaja iz števila apostolov, ki so podali svoje videnje o Cerkvi, je pomemben dokument, ki priča o pristojnostih škofov in diakonov v prvotnem obdobju. Okoli leta 95 najdemo v pismu papeža Klemna rimskega navedene pristojnosti rimskega papeža in pravilo o apostolskem nasledstvu. Od 4. do 9. stoletja so različni predpisi cerkva razvidni iz Pseudoapostolskih zbirk. To je skupno poimenovanje različnih kanonov, ki jih je večinoma rimska škofija prepisala drugim cerkvam. Med taka dela spadajo Traditio Apostolica, Didascalia Apostolorum, apostolske konstitucije, Egiptovski kanoni, Spovedni kanoni in Apostolski kanoni. Ti dokumenti so skupaj z dekretali in različnimi posamičnimi kanoni, ki so bili namenjeni posameznim cerkvam (na primer: Codex Canonum Ecclesiae Africanae), urejali odnose znotraj cerkvenih skupnosti. Cerkev v Rimu se je vedno bolj uveljavljala kot "primus inter pares", prva med enakimi. Prelomnico v zgodovini kanonskega prava predstavlja Decretum Gratiani, ki ga je napisal menih, ki je učil pravo v Bologni, v 12. stoletju. Sam po sebi nima nobene zakonske moči, saj dekret ni bil nikoli sprejet s strani papežev ali običaja. Zato Cerkev ni bila nikoli obvezana sprejemati kateregakoli od zakonov, ki so bili napisani v tem zakoniku kot pravno obvezujočega. Decretum Gratiani pa predstavlja prvo urejeno zbirko pravnih principov Cerkve. Od 10. pa do 12. stoletja velja omeniti predvsem zbirke dekretov. Papež Aleksander III in Inocenc III sta jih zbrala skupaj preko 8000. Zapisovali so se kronološko in so poleg skupnega naslova Compilatio nosili zaporedno številko. Dekratali, ki so bili zbrani pod Gregorjem IX, so skupaj z nekaterimi koncilskimi

zakoni in teksti cerkvenih očetov izdali v zbirki, ki pa ni imela uradnega imena. Citirana je bila z oznako X, avtorji pa jo pogosto imenujejo Pentateuchus. Corpus iuris canonici je bil v nasprotju z Decretum Gratiani že uradno priznan s strani Cerkev. Izdala ga je rimska komisija leta 1580 pod papežem Pijem V., ki pa jo je ustanovil že papež Gregor XIII leta 1566. Corpus iuris canonici je sestavljen iz treh uradnih zbirk dekretalov (Decretales Gregorii IX, Liber VI, Clementinae) in treh neuradnih zbirk. Na kasnejših koncilih so se dodajali različni dokumenti in dekreti, vendar do leta 1917 ni bilo nove enotne zbirke dokumentov. Sam po sebi tudi novi Corpus iuris canonici ni bil nič drugega kot posodobljena kopija svojega prednika iz leta 1580. Za pravilno interpretacijo je skrbela posebna komisija za tolmačenje zakonov cerkvenega prava, ki je bila ustanovljena ob izdaji zakonika 1917. Leta 1909 začne izhajati uradni list Apostolskega sedeža Acta Apostolicae Sedis, ki vsebuje dokumente, ki so bili sprejeti med letom. Zakonik iz leta 1917 pa je kmalu postal dokaj neuporaben in prezapleten za uporabo. Prevod kanonskega prava iz leta 1917 v slovenščino je bil dokončan šele ob koncu druge svetovne vojne, v letu 1944. Zakonik je bil sestavljen na pobudo papeža Pija X in razglašen z oblastjo papeža Benedikta XV. Privilegij katolikov lahko vidimo že v kanonu 756 (§ 3), kjer se zahteva, da se otrok staršev, pri katerih je le eden od obeh staršev katolik, krsti po katoliškem obredju. Kanon 761 gre na tem področju še dlje. Zahteva, da se da krščencu krščansko ime, če pa tega ne morejo doseči, naj v krstno knjigo ob ime, ki so ga izbrali starši, dopišejo ime katerega od svetnikov. Sveta stolica si je pridržala pravico do odvezovanja nekaterih grehov (kanon 894, podobno kanon 913), kar pomeni, da je Sveta stolica izključno pristojna za odpuščanje določenih grehov vernikom. To kaže na veliko moč, ki jo ima Sveta stolica v celotni strukturi RKC. Kanon 1111 govori o enakih pravicah zakoncev glede dejanj, ki zadevajo zakonski stan. Kanon 1112 pa predpisuje, da žena postane glede kanonskih učinkov deležna moževega stanu in ne obratno. Kanon 1206 utemeljuje RKC pravico do lastnih pokopališč, kjer pa to ni mogoče, naj bi bila pokopališča katolikov ločena (kanon 1206 - 1209). V kanonu 1262 se v cerkvah priporoča prostorska ločenost žensk in moških. Ženske naj bodo pokrite in skromno oblečene. V kanonu 1322 (§2) si Cerkev pridržuje pravico in dolžnost, da poučuje vse narode o evangelijski resnici in dolžnost vseh ljudi, da se te resnice "pravilno nauče in vstopijo v pravo božjo Cerkev". Kanoni 1323 - 1325 dajejo pravico

Sveti stolici, da odloča o tem, kdo je krivoverec, kaj je prepovedano, kaj je zmota in koga se izobči iz Cerkve. +Katoličanom se v kanonu 1325 (§3) naroča, naj nimajo javnih razgovorov ali razpravljanj z nekatoličani, če jim tega prej ne dovoli Sveta stolica. Kanon 1372 zahteva od vernikov, da se izobražujejo na tak način, da se jim ne podaja nič, kar bi nasprotovalo katoliški veri in da je verska vzgoja na prvem mestu. V nadaljevanju (kanon 1373) se zahteva, da se morajo v vsaki osnovni šoli otroci poučevati v krščanskem nauku. V srednjih in višjih šolah pa morajo prejemati globlje versko znanje, ki naj ga vršijo (katoliški) duhovniki. Prav tako je katoliškim otrokom prepovedano obiskovati nekatoliške, mešane ali nevtralne šole (kanon 1374). Verski pouk na kakršnihkoli šolah je podvržen vodstvu in nadzorstvu Cerkve (kanon 1381). Kanoni od številke 1384 pa do kaona 1405 govorijo o cenzuri in pravici, ki jo ima Sveta stolica, da določa, kdo in kakšne knjige sme izdajati. Prav tako si je RKC pridržala pravico, da določa seznam knjig, ki jih verniki ne smejo prebirati. Papež je očitno višji od ostalih dostojanstvenikov v RKC. Njemu je pridržana izključna pravica, da sodi kardinale, državne poglavarje in poslanike apostolske stolice. Zdi se, da je zakonik iz leta 1917 močno zaostajal na področju svobode posameznika za tedanjo družbo. Papež Janez XXIII je na zastarelost zakonika opozarjal že od leta 1959 in hkrati sprožil pobudo za nastanek novega cerkvenega zakonika, ki je bil razglašen 25. januarja 1983.

Vidimo lahko, da se je kanon spreminjal glede na praktične potrebe, katerim je moral služiti. Spreminjal in oblikoval se je skozi stoletja in nikoli ni moč trditi, da je zadnji kanon cerkvenega prava poslednji in bo obstal za večno. Prej nasprotno. Lahko si predstavljamo, da bo s spremembami družbenih razmer prišlo tudi do potrebe po spremembi kanona.

1. 3. 4. Organizacija Združenih Narodov

V tem delu bi rad ugotovil, ali je mogoče Organizacija Združenih Narodov (v nadaljevanju OZN) sploh razumeti kot pomemben dejavnik na mednarodnem področju in za katera stališča se zavzema. Če ne moremo dokazati, da je OZN dejavnik, ki bi pomembno vplival na razvoj dogodkov na svetovni ravni, potem ne moremo sklepati, da bi lahko njegove vrednote bistveno vplivale na stališča RKC.

Ime ZN je v svojem začetku bilo prvič uporabljeno v deklaraciji leta 1942 kot neke vrste zaobljuba zaveznikov druge svetovne vojne, da se bodo še naprej borili proti silam osi. Ustanovno listino Združenih narodov so sestavili poleti 1945 v San Franciscu, na osnovi predlogov iz Dumbarton Oaksu, jeseni 1944. Članstvo Združenih narodov je odprto za vse države, ki prevzamejo obveznosti ustanovne listine in jo države članice vidijo kot odgovorno in sposobno izpolnjevati te obveznosti (ul ZN). Cilji in načela ZN so zapisani v 1. členu ustanovne listine. ZN se zavzemajo za mednarodni mir in varnost, za razvijanje prijateljskih odnosov med narodi, za razvijanje in spodbujanje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero. Poleg tega imajo ZN za svoj cilj tudi biti središče, kjer se usklajujejo prizadevanja narodov za doseganje ciljev. Že iz samih ciljev, ki jih imajo ZN, je očitno, da hočejo delovati kot močan mednarodni akter na svetovni ravni. Vsekakor je bil že sam začetek precej obetaven. V ZN so bile združene zmagovalke druge svetovne vojne in tako tedaj najmočnejše države sveta. Težko si je predstavljati, da bi ZN lahko delovali na svetovni ravni, če ne bi v njih bilo tedaj najmočnejših držav sveta. V obdobju od leta 1948 pa do konca septembra 1960 se je ZN pridružilo kar 41 držav. Leta 1955 so postale članice evropske države, kot so: Avstrija, Bolgarija, Finska, Madžarska, Romunija, Portugalska in Italija ter Španija. Zanimivo je, da sta se državi, v katerih je bila katoliška vera priznana za edino državno vero, priključili ZN razmeroma pozno. Tako je bila skoraj celotna Evropa, z izjemo obeh Nemčij, včlanjenjena v OZN. Komisija ZN je do konca leta 1954 pripravila dva pakta, ki sta pravno obvezujoča za države podpisnice. Na področju enakosti med spoloma je Generalna skupščina leta 1952 sprejela konvencijo o političnih pravicah žensk. Države podpisnice se s podpisom te pogodbe obvežejo, da bodo ženskam zagotovile volilno pravico pod enakimi pogoji kakor moškim in

omogočile delo v javnih službah ter opravljanje javnih funkcij pod istimi pogoji, kot to omogočajo moškimi. Leta 1967 so ZN sprejeli deklaracijo o odpravi diskriminacije žensk, s katero je razglašena ženska enakopravnost z moškimi na vseh področjih življenja. ZN gre tudi velika zasluga za osamosvajanje in neodvisnost kolonialnih dežel in ljudstev. Konec leta 1960 je bila izdana deklaracija o priznanju neodvisnosti, ki je pospešila osamosvajanje nesamostojnih dežel in ozemelj ter označila vsako podjarmljanje tujega ozemlja kot negacijo norm in vrednot, ki veljajo za ZN. Zelo pomembno vlogo je imela organizacija tudi na področju ohranitve miru in razoroževanja. Posredovala je v bojih med Izraelom in Palestino, v sueški krizi, v Koreji, v spopadih med Indijo in Pakistanom, v agresiji na Kongo,... OZN je igrala vlogo pomembnega mediatorja med velesilama v obdobju hladne vojne. ZN so leta 1960 pozvali Južno Afriko, naj opusti politiko "apartheida". Kasneje je zaradi nadaljnega izvajanja rasne segregacije na tem območju OZN uvedel embargo. Ustanovljen je bil tudi poseben stalen odbor, ki se ukvarja z vprašanji apartheida.

ZN so od svoje ustanovitve pa do sedaj v družbi odigrali neverjetno pomembno vlogo. Ne moremo zanikati vloge, ki jo igrajo ZN v svetu danes, niti tega, kako zelo je njihovo delovanje spremenilo mednarodno skupnost in razvilo vlogo posameznika v družbi. Skoraj nemogoče je pričakovati, da OZN ne bi vplivala tudi na stališča in norme, ki jih zagovarja RKC.

1. 3. 5. Prilagajanje

V delu bom ugotavljal ali se je RKC le naknadno prilagajala vrednotam in normam, ki veljajo znotraj OZN, ali pa je bila Cerkev njihov originator.

Sam pojem prilagajanja Leksikon Cankarjeve založbe opredeli na dva različna, pa vendar povezana načina. Prilagajanje pri živih organizmih (živalih in rastlinah) opredeli kot koristno uravnavanje življenjskih pogojev. Ko govori o prilagajanju posameznika, to označi kot resnično ali navidezno izenačevanje z oblikami, zakoni in zahtevami njegovega družbenega okolja.

Enciklopedija World Book vidi v prilagajanju (adaptation) organizmov karakteristiko, ki nosilcu te lastnosti omogoča lažje preživetje in reprodukcijo v njegovem okolju ali mu dovoljuje preživetje v drugačnem življenjskem okolju. Živi organizmi pogosto odmrejo, če se ne uspejo prilagoditi spremenjenemu okolju.

RKC (kot verska skupnost) je sestavljena iz posameznih živih organizmov (vernikov), ki se podrejajo določenemu sistemu norm in vrednot (cerkveni doktrini). S tega vidika lahko gledamo na RKC kot na živ organizem, ki se poskuša prilagoditi spremenjenim razmeram v družbi, ki predstavlja njegovo življenjsko okolje. Prilagajanje bom razumel kot sprejemanje in privzemanje norm in vrednot (ki veljajo v družbi) s strani RKC skozi časovno obdobje. V diplomski nalogi bo predstavljeno le prilagajanje družbenega nauka RKC. Prisotnost določenih norm in vrednot v družbenem nauku Cerkev še ne zagotavlja, da se te norme in vrednote izvajajo v dejanskem življenju. V primeru, da bomo v družbenem nauku RKC zasledili norme in vrednote, ki so različne od tistih, ki so veljale znotraj Cerkev pred določenim obdobjem in da so te norme in vrednote že pred tem veljale v širšem okolju OZN, lahko utemeljeno domnevamo, da je prišlo do prilagajanja.

Po drugi strani sociolog Parsons razume prilagajanje kot enega od štirih temeljnih predpogojev za obstoj družbenega sistema. Adaptacija se nanaša na odnos med sistemom in njegovim okoljem. Sistem za svoj obstoj potrebuje določen nadzor nad okoljem. V diplomskem delu bomo RKC obravnavali kot sistem, ki ne more obstajati brez vernikov. Torej se mora Cerkev prilagajati na način, da bo pridobila in obdržala čimvečje število pripadnikov. Sisteme delimo po odrptosti glede na njihovo dovzetnost na okolje iz katerega prihajajo stimulusi (dražljaji). Prilagajanje je odvisno

od stimulusov, ki so nepričakovani in različni. Sisteme lahko razvrstimo po odprtosti glede na to, kako se sistem odziva na dražljaje iz okolja. Večja je odprtost sistema, hitreje in močnejše se bo odzval na stimulse.

RKC je "preživela" dolgo obdobje in se v tem času uspešno ohranila do danes. To pomeni lahko le dvoje; da v tem obdobju ni bilo nobenih stimulusov, ki bi zahtevali od RKC, da se prilagaja ali pa, da se je skozi vse to obdobje uspešno prilagajala. Že v zgodnjem obdobju je bila cerkev postavljena pred trdo preizkušnjo - odnos med cerkvijo in državo. Kasneje se je morala soočiti še z islamom, notranjimi razkoli, odkritji novih dežel,... Izzivov RKC ni manjkalo. To pomeni, da je morala RKC poiskati ustrezen način, kako se soočiti s stimulusi in njen obstoj še danes dokazuje, da se uspešno prilagaja.

2. 0. Pogled Cerkve na žensko in človekove pravice

V tem delu bo predstavljen odnos in pogled Cerkve na človekove pravice in žensko.

Urejenost družine je bila v času pred prihodom krščanstva močno patriarhalna. Vrhovna avtoriteta je pripadala očetu. Na ženske so v času judovstva gledali kot na del lastnine. Dokler še niso bile poročene je o njih odločal oče, če pa je oče umrl je to obveznost sprejel najstarejši brat. Poroka je bila urejena in le redko so se starši posvetovali z otroci. Hebrejski izraz "laqah", ki pomeni vzeti v zakon, je v izraelski kulturi bil enak za predmet, ki je bil v vaši lastnini. Izraelci so na seznam svoje osebne lastnine dodali tudi svoje žene (glej Douglas, 1989:366-367). Poroke z drugimi narodi so bile odsvetovane, če ne celo prepovedane. Odnos Izraelcev do "drugovercev" je bil močno diskriminatoren. Predvsem v začetku osvajanj "obljubljene dežele" so bili drugi narodi, ki so živeli na teh ozemljih, popolnoma uničeni. Kadar ni bila izvedeno popolno uničenje naroda ali ljudstva (debilacija), so menili da bo sledila kazen od Boga. Suženjstvo je za Izraelce bilo nekaj običajnega. Razlika med drugimi narodi je bila v tem, da so po sedmih letih morali sužnjem dovoliti, da se odločijo med svobodo ali nadaljnim služenjem (do konca življenja).

Sodeč po evangelijih Kristusov prihod prinese s seboj spremembe. Kristus za svoje učence ni poklical le moških, ampak tudi nemalo žensk. To je bilo za judovsko kulturo več kot le neobičajno. Zakon med moškim in žensko je cenil in svojim učencem nikoli ni postavjal zahteve po celibatu. Zanimivo je, da tudi Pavel, ki je bil samski (oz. vdovec) ni nikoli učil celibata. V primerjavi z judovstvom je krščanstvo postalo odprto tudi za druge narode (glej Küng, 2001:26-27). Vključitev "poganov" je bila za judovstvo nesprejemljiva, saj so jih imeli za "nečiste". Posebnega odnosa do suženjstva ni zaslediti, zato lahko sklepamo, da je ta ostal enak.

Z vzpostavitvijo hierarhičnega sistema znotraj Cerkve je bila emancipacija ženske zaustavljena. Vodilne položaje so zasedali moški kot nasledniki apostolov. Ženskam so bili položaji škofovske in duhovniške službe na sploh nedostopni. Čeprav so ženske prvotno lahko imele položaj diakonese, se je s časom v RKC pojavil odpor do žensk, ki bi imele položaj v Cerkvi. RKC je začela uveljavljati podrejenost vsega, kar je bilo ženskega. V petem stoletju je celibat močno pridobil na pomembnosti

znotraj Cerkve (to je veljalo tudi za nemeniško duhovščino). Naslednje stoletje je prineslo ukinitvev dikonije in s tem še zmanjšalo udeleženoost žensk znotraj Cerkve. Papež naj bi postal prvi med enakimi, vendar je bil več kot le to. Bil je vrhovni in edini poglavar RKC in zastopnik Boga na Zemlji. Tomaž Akvinski je kasneje učil in se zavzemal proti službam žensk v Cerkvi. Žensko je videl kot nedokončano v razvojnem procesu. To je dokazoval z njeno pasivno vlogo pri razmnoževanju (jajčece je bilo odkrito šele 1827). Prav tako je učil, da je pokornost papežu nujna za "odrešitev". Telo je bilo v srednjem veku videno kot sveti tempelj in edina spolnost, ki se jo je štelo za smiselno, je bila tista za prokreacijo človeške vrste. Cerkveni zakon je predpisoval status ženske. Nune so bile postavljene kot ženski ideal za vernice.

Kršćanstvo je postalo enakopravno drugim veram v rimskem cesarstvu v času cesarja Konstantina. Spremenil pa se je tudi odnos Cerkve do notranjih nesoglasij. Kdorkoli se je upiral stališčem Cerkve je bil proglašen za heretika in postavljen pred versko sodišče - Inkvizicijo. Verska nestrpnost se je pri Teodoziju Velikem pokazala v obliki prepovedi vseh "poganskih" kultov. V 7. stoletju Cerkev izgubi skoraj ves nadzor nad severno Afriko, ki je postala dominantno islamska. Vrh verske nestrpnosti so zagotovo križarske vojne. RKC je z orožjem branila svojo ortodoksnost pred protestanti in drugimi "heretiki". 1600 je na gmadi zažgala Giordana Bruna, ker je sestavil model sveta po Kopernikovem sistemu negeocentričnosti. Leta 1678 je RKC zasegla kritično zgodovino stare zaveze, ki jo je napisal Richard Simone. Deklaracijo o človekovih pravicah iz leta 1789 je papež Pij VI že leta 1791 razglasil za neveljavno. V 19. stoletju je Odbor za čistost vere (nekdanja Inkvizicija) pregledal več kot 700 primerov "herezij". RKC je izdala seznam prepovedanih knjig za katolike, na katerem je bilo veliko znamenitih mislecev. Med njimi najdemo tudi imena kot so: Locke, Hobbes, Descartes, Kopernik,...(glej Smrke 2000:257). RKC je kontracepcijo enačila s splavom in tako se je tudi Pij XI 1930 v svoji encikliki Casti Connubii izrekel proti kontroli rojstev. Pij XII se je izmikal javnemu nasprotovanju antisemitizmu in ni imel nobenega namena, da bi ekskomuniciral katolike kot so bili Hitler, Himmler, Bormann in Göebbels. Na II. vatikanskem koncilu ni bilo niti govora o poročanju duhovnikov, reformi imenovanja škofov ali ločitvi. Papež je konferenco o kontracepciji prekinil in čeprav se je papeška konferenca odločila, da nadaljuje in se je

nazadnje odločila proti tradicionalnemu stališču RKC, jo je papež preklical že leta 1968 z encikliko *Humanae vitae*.

3. 0. Družbene razmere v svetu in RKC pred letom 1948

Za lažje razumevanje poslanic, ki jih je izdal papež, bodo v tem delu predstavljene tudi razmere, v katerih se je znašla RKC v tridesetih letih. RKC se je v preteklosti odzivala na spremembe v družbi, zato je pomembno, kakšen je bil položaj RKC in kakšne so bile razmere v tedanjem času.

V Nemčiji je s koncem francosko-pruske vojne zavladal kralj Vilijem, ki je bil oklican za nemškega cesarja. Bolj poznan je njegov kancler Otto von Bismarck, ki je svoje ugledno mesto zasedel leta 1862. V Nemčiji so se razmere za RKC spremenile. Še vedno je imela zavirljiv položaj v primerjavi z ostalimi cerkvami v Nemčiji, vendar pa je njen vpliv, v primerjavi s prejšnjim obdobjem močno upadel. Obdobje "Kulturkampf" je imelo svoje korenine že v tridesetih letih, vendar pa je svoj vrhunec doseglo proti koncu stoletja. Papež Pij IX je v svojem času vodenja RKC še dodatno pripomogel k že tako napetemu ozračju med RKC in državo. Poleg Silabusa zmot (Syllabus errorum modernorum), v katerem je zagovarjal "politiko" RKC v srednjem veku in izrekel 80 točk zoper modernizacijo, je leta 1864 izdal encikliko "Quanta cura", ki je seznam herezij in groženj Cerkv. Na prvem vatikanskem koncilu (1869-1870) v Rimu je svoj položaj še okrepil z razglasom o nezmotljivosti papeža, kadar govori o morali ali veri. Verjetno je bil prav to povod, da je Bismarck leta 1871 odpravil katoliški urad v pruskem ministrstvu za vzgojo in bogočastje. Oblast RKC je bila večinoma v rokah države. Celo vrhovno cerkveno sodišče, ki je bilo ustanovljeno, je bilo sestavljeno iz članov, ki jih je imenoval cesar. Španija in Portugalska sta v petletnem obdobju, od 1909 do 1914, sprejeli zakone, ki so močno omejevali oblast RKC, ki pa je še vedno bila državna cerkev. Konkordat, ki ga je imela RKC s Španijo iz leta 1851 je bil močno okleščen, diplomatski odnosi z Vatikanom pa pretrgani. Portugalska je prepovedala verouk v šolah, odvzela posest Cerkv in pretrgala odnose z Vatikanom. V Franciji so bile razmere podobne, morda le malo manj drastične. RKC je od leta 1801 imela konkordat z državo, ki pa je počasi popuščal. Ob 100-letnici konkordata je v Franciji izšel "zakon o združevanju". Ta zakon je opredeljeval status vseh verskih ustanov v Franciji. Država je lahko z odlokom ukinila katerokoli versko skupnost, vse verske skupnosti pa so morale biti registrirane. Diplomatski odnosi med Vatikanom in Francijo so bili pretrgani nekaj let kasneje, leta 1904.

Ponovno sta Vatikan in Francija navezala diplomatske odnose konec januarja 1922. Leta 1905 pa je bil z "ločitvenimi zakoni" odpravljen tudi konkordat med RKC in državo, kar predstavlja vrh sekularizacije v Franciji. V takih okoliščinah je nastala papeška okrožnica Leona XIII "Rerum novarum" (1891), v kateri se zavzema za družbeno reformo. S I. svetovno vojno se je svet soočil različno; in podobno je bilo z RKC. Papež je s svojimi okrožnicami med II. svetovno vojno sicer od časa do časa omenil grozote vojne, vendar pa nikoli ni naravnost izrekel protesta zoper fašistični sistem in očitni antisemitizem. Po I. svetovni vojni se je ravnovesje sil spremenilo. Evropa, ki je bila izčrpana, je morala priznati novi velesili: Japonsko in ZDA. V Nemčiji pa je weimarska ustava 1919 uzakonila ločitev Cerkev od države. RKC je obdržala privilegiran pravni položaj, državno finančno podporo in tradicionalno vlogo v izobraževanju. Glede na medlo vlogo, ki jo je Cerkev igrala v obdobju vojne, je njen ugled bledeel. Na prvo mesto so prišla gibanja, ki so poudarjala povezanost na narodnostni ali stanovski pripadnosti. Večina cerkvenih voditeljev se je po letu 1929 pridružila nacionalsocialnemu (NSDAP) gibanju v Nemčiji. RKC je že leta 1933 bila pripravljena podpreti vlado, če bi ji ta ustregla v treh stvareh: finančni podpori, izvzemu duhovnikov iz civilnopravnega postopka in uvedla verouk z garancijo za katoliške šole. V nacizmu je Cerkev poleg izpolnitev želj, ki jih je gojila, videla oporo proti marksizmu in ga je zato tudi odkrito podpirala. Pij XI marca 1933 na konferenci bayerskih škofov pohvali Hitlerja zaradi njegovega nasprotovanja komunizmu (glej Lewy, 1965:87) Katoliška sredinska stranka je glasovala za zakon, ki je omogočal, da Hitler vlada z odloki, za kar je potreboval 2/3 večino. Da bi to dosegel, je potreboval podporo RKC. Razpustili so tudi katoliške sindikate in Hitler je privolil v sporazum z Vatikanom. RKC je s tem imela zajamčeno svobodo oznanjevanja vere in bogoslužja ter neodvisnost Cerkev. 15. člen sporazuma dopušča duhovno, karitativno in vzgojno dejavnost verskim redom. Vzgojni sistem je zavarovan s členi 19-25. 21. člen je določal, da verouk postane obvezen predmet na vseh šolah in se poučuje v skladu z temelji katoliškega nauka (glej prilogo 1). V Rusiji so boljševiki 1919 ustanovili komunistično internacionalo. Ruski republiški ustavi iz leta 1918 in 1925 sta sicer jamčili svobodo "verske propagande", vendar pa je zakon o verskih združenjih iz leta 1929 močno omejil dejavnosti RKC. K ustavi je bilo dodano določilo, ki je prepovedovalo versko propagando, dovoljeno je bilo le javno bogoslužje. RKC je v

povojnem obdobju sklenila vrsto konkordatov tudi z drugimi državami: z Latvijo, Litvo in Poljsko. Lateranska pogodba je katoliško vero priznala kot edino državno vero in Sveti stolici zagotovila neodvisnost. Konkordata z Avstrijo in Nemčijo sta bila podpisana leta 1933. RKC sicer ni dobila takih privilegijev, kot jih je dobila v Italiji, vendar sta bila konkordata za Cerkev več kot ugodna. Tako je veliko lažje razumeti, zakaj je papež Pij XI napisal okrožnici "Mit brennender Sorge" in "Devini Redemptoris". Povod zanj je gotovo bil odnos države do RKC, ki se je sredi stoletja morala soočiti z odvzemom posesti in upadanjem oblasti. Protestantizem je ostal močan v nemških deželah, Rusija oz. Sovjetska zveza pa je pravoslavni cerkvi pustila več svoboščin kot katoliški. V Franciji se je RKC močno sekularizirala. V Španiji in Italiji pa je bila RKC močno privilegirana pred ostalimi cerkvenimi skupnostmi. Trenja in nasprotja v družbi, gospodarska kriza in nasprotja med državami so ogrožala položaj, ki ga je imela RKC. Seveda tega ni bila pripravljena izgubiti in je zato marsikje podprla vladajoči sistem ali pa se uklonila tistemu, ki se ji je zdel najmočnejši in ji je tudi zagotavljal najboljši položaj znotraj države. Tako niso presenetljivi konkordati z režimi, ki so v državah imeli večino. Med II svetovno vojno so reakcije Vatikana izgubile ost, ki so jo imele v predvojnem obdobju. Papež je v svojih radijskih govorih sicer pozival k strpnosti in se pritoževal nad razmerami, ki vladajo v svetu, dosti dlje pa njegovi govori niso segli.

4. 0. Družbeni nauk papeških poslanic pred letom 1948

4. 1. Quadragessimo anno

Leta 1931 je papež Pij IX izdal okrožnico Quadragesimo anno. Ta poslanica je bila izdana ob 40-letnici poslanice Rerum Novarum Leona XIII. V prvi vrsti se Quadragesimo anno ukvarja s pogledom na družbo, pri čemer jemlje kot poglobitno gibalo družbe v obdobju teh štirideset let papeževa navodila v okrožnici Rerum novarum. Poleg tega naletimo v okrožnici tudi na vprašanje, ali se je Cerkev upravičena vmešavati na področje družbe oz. svetne stvarnosti. Pri tem je kot svetna stvarnost enačena z družbo, znotraj katere se nahaja Cerkev, vendar ni Cerkvi podrejena in ne deli nujno njenih prepričanj.

Stališča Cerkev, da ima papež pravico do poseganja na svetno stvarnost, so brez dvoma razvidna. Tako lahko zasledimo: "Papež je porabil le svojo pravico in se je dobro zavedal, da je skrb za vero in za zadeve, ki so z njo v zvezi, predvsem njemu izročena, saj je šlo za vprašanja, ki jim brez vere in cerkve ni nobene količkaj vredne rešitve. ...oznanil in proglasil je pravice in dolžnosti, ki naj urejajo odnos med delodajalci in delavci, med onimi, ki nudijo produkcijska sredstva in tistimi, ki nudijo delovno moč." V isti okrožnici, na drugem mestu: "...Cerkev ne uči samo, temveč si tudi prizadeva z zapovedmi voditi življenje in nravi posameznikov; Cerkev tudi z raznimi prekristnimi ustanovami izboljšuje položaj proletarcev." Cerkev na eni strani upošteva novo nastale razmere in se jim prilagaja, na drugi pa se še vedno drži nespremenljivosti nauka Cerkev. Pij IX je v svoji okrožnici to povedal takole: "Zato ni čuda, da so se pod vodstvom in učiteljstvom Cerkev premnogi učeni možje, duhovni in svetni, lotili socialne in gospodarske vede in jo obravnavali po zahtevah naše dobe, zlasti z namenom, da bi nespremenjeni in nespremenljivi nauk Cerkev čim bolj podprl nove potrebe." Cerkev gre še dalj. "Nauk okrožnice Rerum novarum je počasi in neopazno prevzel tudi take, ki so zunaj katoliškega edinstva in ne priznavajo cerkvene oblasti. Tako so postala katoliška socialna načela polagoma skupna last človeštva in z veseljem ugotavljamo, da navajajo in branijo večnostna načela,..." Okrožnici Rerum novarum RKC pripisuje pomen predhodnika Splošne deklaracije človekovih pravic:

"Iz tega neprestanega in neutrudnega dela je nastalo celo posebno, v prejšnjih časih nepoznano območno pravo, ki trdno varuje neodtujljive pravice delavcev, ki izvirajo iz njihovega človečanskega in

krščanskega dostojanstva. Z zakoni so delavce zaščitili glede duše, zdravja, moči, rodbine, doma, delavnice, plače, nevarnosti, dela, skratka glede vsega, kar se tiče njihovega položaja, zlasti še glede žene in otrok. Četudi se te uredbe ne skladajo v vsem in povsod z Leonovimi nauki, vendar ni mogoče tajiti, da je v njih premnogo tega, kar je le odmev Leonove okrožnice; le-tej gre prav posebna zahvala če se je položaj delavstva izboljšal." (Juhant et aliter (1994):Družbeni nauk Cerkve, str. 75. . Mohorjeva družba, Celje)

Lahko pa v tej poslanici zasledimo tudi odnos med cerkveno oblastjo in katoliškimi verniki. Cerkev si pridržuje pravico odločanja v katere strokovne organizacije se lahko včlanjujejo njeni pripadniki. Pij XI je v poslanici to povedal takole: "...V takih razmerah so katoličani tako rekoč prisiljeni vstopati v nevtralne strokovne organizacije, če le te vedno priznavajo, kar je prav in pravično, in puste katoliškim članom popolno svobodo vesti in pokorščine nasproti zapovedim Cerkve. Stvar škofov je, kjer vidijo, da razmere zahtevajo take organizacije in da niso veri nevarne, dovoljevati, da katoliški delavci pristopajo k njim, seveda če imajo pred očmi načela in jamstva, ki jih je priporočal Naš prednik blagega spomina Pij X." Vidimo, da RKC ni dopuščala preveč svobodne izbire glede včlanjevanja v različne organizacije ali društva. Težko je govoriti, da bi bila tukaj omejena pravica do svobodne izbire, saj so se ji posamezniki sami odrekli s svojo katoliško izpovedjo. Morda bolj zanimivo je dejstvo, da je Cerkev pogosto napadala druge oblike sistemov in načinov življenja. Ne vedno povsem neposredno, pa vendar lahko v poslanici Quadragesimo anno začutimo nenaklonjenost, ko beremo: "Leonovi okrožnici gre torej zahvala, da so se delavske organizacije povsod tako razcvetele. Četudi jih- na žalost! - socialistične in komunistične organizacije po številu še presegajo..." RKC si je pridržala tudi pravico do tega, da sodi o pravilnosti socialnega reda in s tem tudi o različnih strankah ter organizacijah. Odgovor na to, da se Cerkev preveč vmešava v posvetne stvari je Pij IX podal v svoji okrožnici takole:

"...A nikakor se ne more odreči službi, ki ji jo je izročil Bog, da avtoritativno sodi,... ...o vseh tistih vprašanjih, ki se nanašajo na nravni zakon. Glede tega velja, da nam je izročen zaklad resnice in nad vse zahtevna naloga, da objavljamo nravni zakon, ga razlagamo in tudi, prilično, opominjamo, da se

uresničuje. To pa je naši vrhovni sodbi podredilo socialni red in tudi gospodarske zadeve..."(Juhant et alter (1994): Družbeni nauk Cerkve, str. 78. Mohorjeva družba, Celje)

V nadaljevanju okrožnice lahko preberemo tudi obtožbe na račun komunizma: "...se ne boji ničesar in ničesar ne spoštuje. Ko to doseže, je neverjetno kako je grozno krut in nečloveški. O tem pričajo strašna dejanja in opustošenja vzhodne Evrope in Azije." In še: "Dasi imamo torej za nepotrebno, da bi dobre in verne sinove svete Cerkve šele opozarjali na brezbožno in zločesto naravo komunizma,..." Pa tudi z drugo obliko socializma RKC ni bila zadovoljna. O socializmu lahko v poslanici prebermo sledeče: "Zdaj pa se je razdelil predvsem v dve stranki, ki sta si med seboj večinoma nasprotni in sovražni. Vendar se ni nobena odmaknila od temelja, ki je bil lasten socializmu in sovražen krščanski veri." Zanimivo je tudi, da je okrožnica zajemala tudi ponekod zelo tehnična navodila. Eno od takih navodil je prepoved stavk. V primeru, da se stranke ne morejo sporazumeti, nastopi javna oblast. Do neke mere to zagotovo pomeni omejevanje človekovih pravic, vsaj na področju svobode govora in združevanja.

4. 2. Mit brennender Sorge

Leta 1937 je papež Pij XI izdal okrožnico z naslovom "Mit brennender Sorge". V njej opozarja katoliško Cerkev v Nemčiji na vzpenjajoči se nacizem in poskuša ponovno pridobiti vernike, ki so zapustili katoliško skupnost. Ne gre spregledati, da je katoliška Cerkev poskušala skleniti in nato sklenila konkordat z Nemčijo, vendar ta ni prinesel vseh rezultatov, ki jih je RKC želela.

V tem položaju je bila Cerkev zagotovo nezadovoljna. To je mogoče razbrati tudi iz same poslanice. Samega nacističnega sistema si sicer ne upa odkrito napadati, pač pa sramežljivo obsoja vrednote, ki jih nacizem postavlja na prva mesta. Tako lahko v poslanici Mit brennender Sorge preberemo:

"Kdor pleme (raso) ali narod ali državo ali državno obliko ali nosilce državne oblasti ali druge temeljne vrednote človeškega občestva - ki zavzemajo v zemeljskem redu bistveno in spoštovanja vredno mesto - iz njihove zemeljske vrednostne vrste izloči, jih naredi za najvišje merilo vseh, tudi verskih vrednot in jih pogansko obožuje, ta preobrača in potvarja oni red stvari, ki ga je Bog naredil in zapovedal. Tak je daleč stran od prave vere v Boga in od življenjskega nazora, ki odgovarja tej veri."(Juhant et aliter (1994): Družbeni nauk Cerkve, str. 113. Mohorjeva družba, Celje)

Papež v tem delu obsoja vsakršno poveličevanje rase, naroda ali državne oblike nad katerokoli drugo. Na tem mestu bi lahko rekli, da nastopa proti diskriminaciji na osnovi rase in narodnostne pripadnosti. V okviru okoliščin, v katerih se je tedaj nahajala katoliška Cerkev, pa bi lahko to tolmačili tudi kot zaščito same katoliške Cerkve pred nacizmom in upadanjem katolištva v Nemčiji. Zavedati se je treba, da je bilo veliko katolikov, ki so vstopili v nacionalsocialistično stranko (NSDAP), ali pa so vsaj podpirali rast nacističnega režima. Zagotovo pa drži, da je dikcija zelo podobna tisti, ki se pojavlja v Splošni deklaraciji človekovih pravic v 2. členu, kjer je zapisano: "Vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino. Nadalje ni dopustno nikakršno razlikovanje glede na politično ali pravno ureditev..." Zanimivo je, da v poslanici zasledimo elemente kot so pleme (rasa), narod in državna oblika. Ti so navedeni zelo eksplicitno, vprašanje pa je kaj se

skriva pod "druge temeljne vrednote človeškega občestva". Domnevamo lahko, da so s tem mišljene predvsem norme in moralne vrednote RKC. V poslanici lahko zasledimo tudi pravico do svobode izpovedovanja vere: "Verni človek ima neodtujljivo pravico, da izpoveduje svojo vero in jo uresničuje v nji primernih oblikah. Postave, ki izpovedovanje in uveljavljanje te vere preprečujejo ali otežujejo, so v nasprotju z naravnim pravom." 18. in 19. člen Splošne deklaracije človekovih pravic se glasita podobno: "Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi; ta pravica vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero, kakor tudi nujno svobodo, javno ali zasebno izražanje, bodisi posamezno ali v skupnosti z drugimi, s poučevanjem, z izpolnjevanjem verskih dolžnosti, z bogoslužjem in opravljanjem obredov (18. člen). Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja, všteti pravico, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsak išče, sprejema in širi informacije in ideje s kakršnimikoli sredstvi in ne glede na meje (19. člen)." Papež je sicer odobril svobodno izpovedovanje vere, vendar pa se postavlja vprašanje ali je bilo to mišljeno zgolj za krščansko vero ali morda celo zgolj za katoliško, saj je definicija "vernega človeka" v tem primeru konstrukt RKC in je tako nujno podvržena njenemu gledišču na vero. V dokumentu samem ni podlage, ki bi omejila to definicijo, ali jo pojasnila, obstaja pa dejstvo, da je tedaj RKC poleg katolikov h kristjanom prištevala edino le pravoslavce, o ostalih religijah pa sploh ni govorila.

Ta dokument na nekaterih mestih vsebuje precej močne podobnosti z vrednostnim sistemom razumevanja diskriminacije, ki ga je moč razbrati iz dokumentov OZN, glede rase in narodne pripadnosti, morda celo vere. Na osnovi okrožnice pa ne moremo sklepati ničesar, kar bi kazalo na enakopravnost ali diskriminacijo glede na spol.

4.3. Divini redemptoris

Naslednja okrožnica Papeža Pij XI je bila "Divini Redemptoris", v kateri je obsodil komunizem. V tej okrožnici papež označi komunizem kot kugo, ki je podrla celoten sistem vrednot in družbeni red. Zato v poslanici povzame vrednote, ki veljajo v krščanskem nauku glede družine, družbe in države. Za nas je v tej poslanici najbolj zanimiv odnos do ženske znotraj družine.

V začetku lahko zasledimo marsikateri stavek, ki napada komunizem brez zadržkov. Tako navede Pij XI v svoji okrožnici že neke vrste tradicijo odklonilnosti do komunističnega sistema: "...brezbožni in že naravnemu pravu skrajno nasproten nauk..."(Pij IX, Qui pluribus) in "...komunizem kot smrtonosno kugo, ki se bohota po notranjosti človeške družbe in jo spravlja v skrajno nevarnost..."(Leon XIII, Quod Apostolici muneris) Tudi sam izreče pikro na račun komunizma: "Ker komunizem zanika in zavrača vse, kar je v človeškem življenju svetega..." Glede položaja ženske znotraj družine je stvar dokaj jasna. Cerkev želi videti ženo kot vzgojiteljico otrok, ki ostaja doma in tako skrbi za družino. V "Divini Redemptoris" piše takole: "...Še posebej po nauku komunizma ni ničesar, kar bi vezalo ženo na družino in dom. Po načelu popolne osamosvojitve od moževe oblasti odtegujejo komunisti ženo od domačega življenja in skrbi za otroke in jo pehajo kakor moža v nemirno javno življenje in skupno industrijsko delo, ognjišče in otroke pa prepuščajo skrbi družbe." Očitno lahko vidimo, da je bila v tem obdobju znotraj sistema RKC ženska diskriminirana. Od nje se je "pričakovalo" (zahtevalo), da ostane doma in skrbi za dom in družino. V deklaraciji OZN o odpravi diskriminacije žensk iz leta 1967, v 4. členu jasno piše: "Sprejmejo naj se vsi ustrezni ukrepi, da se ženskam enakopravno z moškimi, brez kakršnekoli diskriminacije, zagotovi... .. pravica dostopa do javnih služb in pravica opravljanja vseh javnih funkcij." Sicer Cerkev ni ravno preganjala žensk, ki so se hotele zaposliti, je pa nanje izvajala pritisk že s samim svojim mnenjem glede vloge žene v družini. V nadaljevanju okrožnica govori predvsem o uspehih, ki jih je imela Cerkev in njenih zaslugah v družbi. Utemeljeno se lahko vprašamo, če bi se papež sploh dotaknil položaja ženske, če ne bi bil soočen s sistemom, ki ga je preziral - komunizmom. V Španiji je RKC v tridesetih letih nasprotovala zahtevam republikancev, da bi tudi ženske dobile volilno pravico.

Stališče Cerkev se zdi tukaj trdno in težko je napovedati, ali se bo to stališče očitno razlikovalo od tistega, ki ga ima RKC do ženske po sprejetju dokumentov OZN, ki se zavzemajo za odpravo diskriminacije žensk. V naslednjem poglavju bom pregledal radijske govore papeža med II. svetovno vojno. Je morda med temi govori zaslediti spremembe v stališčih do žensk in do političnih gibanj?

5. 0. Obdobje med II. svetovno vojno in po njej

5. 1. Radjski govori papeža med II. svetovno vojno

Govor Papeža Pija XII. na binkoštni praznik 1. junija, 1941 je imel svoj povod v petdesetletnici okrožnice Rerum novarum. V tem govoru papež povzame dele predhodnih okrožnic in povečuje njihov pomen za celotno družbo. V govoru utemelji neodtujljivo pravico do zasebne lastnine, pravico do dela in postavi družino za osnovno enoto celotne družbe. Poglejmo si, kaj si misli o družini oziroma o hierarhiji družine, ki sicer ni izrecno obdelana je pa dobro razvidna. "Zato je protinaraven tisti razvoj, ki zaradi pretiranih izdatkov ali zaradi neposrednih posegov izprazni zasebno lastnino in tako družini in njenemu poglavarju odvzame dejansko svobodo, da bi mogel izpolniti od Boga hoteni namen družinskega življenja." (Radijski govor 1941) Iz tega vidimo, da je moški poglavar družine in sklepamo lahko, da je naloga žene ostati doma in poskrbeti za družino (Divini redemptoris, 11). Pomemben del govora za naše razumevanje je stališče do manjšin in malih narodov. Pij XII: "V novi ureditvi, zgrajeni na moralnih načelih, ni prostora za odkrito ali zahrbtno zatiranje kulturnih in jezikovnih posebnosti narodnih manjšin, ne za zatiranje in zaviranje njihovega gospodarskega razvoja, ne za omejevanje ali uničevanje njihove naravne plodnosti." Treba je priznati, da so tu načela, za katera se zavzema RKC, vredna pohvale. Še nadalje lahko v govoru zasledimo sledeče: "V novi ureditvi, ki sloni na moralnih načelih, ni prostora za preganjanje vere in Cerkev." Vprašanje, ki se poraja je, ali je bilo s tem mišljeno kaj več kot le katoliška vera in Cerkev. RKC je pred koncilom krščanstvo pojmovala kot katoliško cerkev in morda še pravoslavno, ni pa pod krščanstvom razumela protestantske cerkve. RKC je pravoslavno cerkev sicer upoštevala kot krščansko, vendar pa je v učenju RKC dokaj jasno veljalo, da je za "zveličanje" nujno potrebna pokornost papežu. V nadaljevanju sicer zasledimo, da se tu zavzema za krščanstvo, specifično pa se ne opredeli zgolj za RKC. "Po vsem tem nam je nerazumljivo, zakaj je v nekaterih državah toliko naredb, ki zapirajo pot oznanjevanju krščanske vere, na drugi strani pa dovoljujejo svoboden in prost pohod propagandi, ki se bori proti njej." V naslednjem govoru konec leta 1942, se papež posveti posledicam vojne. Poleg tega zopet namenja družini pomembno mesto v družbi. "Braniti mora nerazvezljivost zakona; skrbeti, da bo imela družina,

nenadomestljiva celica naroda, svoj življenjski prostor in svetlobo, da bo mogla dihati in se posvetiti svojemu poslanstvu; roditi novo življenje in vzgajati otroke v duhu pravega verskega prepričanja..."(božič 1942, 30) Seveda se zavzema tudi za boljši položaj verske vzgoje; "Zahteva naj, da se spoštujejo in dejansko uveljavijo sledeče osnovne pravice osebe: pravica, da ohranja in razvija svoje telesno, umsko in moralno življenje; še posebej pravica do verske vzgoje; pravica do privatnega in javnega bogočastja in z njim pravica do verskega kreativnega udejstvovanja..." Govora, ki sledita v letu 1943 in 1944, sta namenjena apologetiki Cerkve in razmišljanju o tem, kakšna naj bi bila demokracija. Demokracija naj bi v prvi vrsti dopustila svobodno izražanje krščanstva. In še več; papež trdi, da demokracija brez Cerkve ni mogoča. "Če bo prihodnost pripadla demokraciji, se bo moral eden od bistvenih delov njene izpolnitve nanašati na Kristusovo veroizpoved in Cerkev,..."

V radijskih govorih lahko zasledimo nekatere napredne ideje o zavarovanju manjšin in malih narodov. Pogosto omenja vojne zločine, ki so jih povzročili politični režimi med vojno, ne omenja pa holokausta. Pij XI je že leta 1933 dobil pismo Edith Stein judinje, ki se je spreobrnila v katolištvo, o antisemitističnih namerah nacionalsocializma. V pismu je prosila papeža naj se v encikliki izreče o židovskem vprašanju. Prošnja je ostala neuslišana. RKC je zagotovo vedela o pobojih in deportacijah židovskega prebivalstva, saj je večkrat izrazila protest, toda javnega protesta nikoli ni tvegala. Poleg tega so duhovniki RKC še med vojnim obdobjem dostavljali podatke iz matičnih knjig obveščevalnim službam, ki so na osnovi porekla vršile deportacije in poboje. Himmler je na obisku pri grofu Cianu 1942 pohvalil diskretnost Vatikana. V radijskih govorih zasledimo tudi odnos do ženske, ki nima enakega poklica (pravic) kot mož, ki je poglavar družine. Kar se tiče verske svobode, je vprašanje precej odprto. Zagotovo je papež videl potrebo po večji verski svobodi, če pa so se njegove besede nanašale na vse verske izpovedi in ne zgolj na katoliško krščanstvo, je težko odgovoriti. Moja osebna ocena je, da v primerjavi s poslanicami, ki so jih papeži izdali do tedaj, govori ne kažejo neke spremembe ali rasti zavesti o diskriminaciji na splošno. Ženska je v zakonu še vedno v podrejenem položaju nasproti moškemu, verske pravice pa imajo svoje korenine že daleč nazaj.

5. 2. Družbene razmere v svetu in RKC po letu 1948

Papeške poslanice, ki so napisane po letu 1948 nam bodo služile za primerjavo s poslanicami izpred druge svetovne vojne. Zanima nas, ali je v poslanicah, ki so zapisane po letu 1948, mogoče najti več vrednot, ki se skladajo s tistimi utemeljenimi v Splošni deklaraciji človekovih pravic in kaj so poglobljena vprašanja, s katerimi se papež ukvarja. V primeru, da bodo okrožnice utemeljevale več vrednot in norm, kot so jih v svojih poslanicah in govorih do konca druge svetovne vojne, lahko sklepamo, da je RKC prilagajala svoj sistem vrednotam, ki veljajo znotraj OZN. Področja, ki nas bodo najbolj zanimala, so stališča RKC do ženske in drugih veroizpovedi. V tem poglavju bom še na kratko orisal najpomembnejše okoliščine in dogodke, ki bi (so) lahko vplivali na stališča RKC. Papeške poslanice so pomenile vedno odziv na vprašanja, ki so bila pomembna za RKC. Po večini so bila ta vprašanja povezana z dogajanjem v družbi. Zato je pomembno, da razumemo tudi razmere v katerih so nastale poslanice.

S koncem druge svetovne vojne se je močno spremenila podoba mednarodne skupnosti. Spremenilo se je razmerje moči med državami. ZDA so se pojavile kot nova velesila, brez katere ni bilo več mogoče ustrezno reševati vprašanj na svetovni ravni. V Evropi smo bili priča zatonu Nemčije kot velesile, močnejše pa so postale njene sosede, še posebej Velika Britanija in Francija. Na vzhodu je Sovjetska zveza vzpostavila satelitski sistem ljudskih republik, ki so večinoma delovale po delegiranih navodilih iz Moskve. V kolonijah se je med drugo svetovno vojno vedno bolj oblikovala zavest o narodni neodvisnosti. Konec oktobra 1945 so v San Franciscu države ustanoviteljice podpisale ustanovno listino OZN. Ideja o oblikovanju mednarodnega telesa, ki bi zagotovilo stabilnost in svetovno varnost, ni nova. Društvo narodov, ki je delovalo v obdobju med obema vojnama ni uspelo ustrezno reševati problema, ki so nastajali, je pa pomemben predhodnik organizacij, ki delujejo na mednarodni ravni. OZN je bila po članstvu širša organizacija od Društva narodov in tudi njeni cilji so bili splošnejši. Po drugi svetovni vojni se je izoblikovala blokovska ureditev. Bloka sta znala izrabiti religioznost ljudi in tako imamo na eni strani komunistični blok in pravoslavno cerkev, ki je hvalila življenje v novi Sovjetski Zvezi ter na drugi strani katoliško cerkev in kapitalistični blok. V obdobju od leta 1939-1958

je RKC vodil papež Pij XII. Opredelel se je za ZDA in dal izobčiti vse katoličane, ki so se ukvarjali s komunistično dejavnostjo (glej Küng, 2001:185-190; Lewy, 1965:58; Linder). Razlogov za to dejanje verjetno ni težko najti. Sovjetska zveza je v preteklosti namenila privilegiran položaj pravoslavni cerkvi, po vojni pa cerkev v komunističnih sistemih ljudskih demokracij ni imela nikakršnega vpliva na državo, če ni bila celo nezaželjena. Glede na ta dejstva je lahko razumeti odločitev Vatikana. Leta 1957 je RKC uredila diplomatske odnose z OZN; Apostolski sedež ima status stalnega opazovalca in sprejema odločitve v imenu države Vatikan (Marucci, 1997). Kitajska je leta 1949, z nastopom Ljudske Republike Kitajske, začela preganjati krščanstvo, saj je bila prepričana, da je to oblika kolonializma. V Evropi je bil položaj RKC zelo različen. V Albaniji je bila katoliška cerkev povsem izkoreninjena, v Bolgariji in Romuniji ostro omejena, na Poljskem, v Jugoslaviji in na Češkem pa je RKC ohranila relativno veliko svobode. Pij XII je bil ekumenskim gibanjem nenaklonjen in zato tudi ni bilo dialoga z drugimi cerkvami. Papež se je večinoma ukvarjal z reformami Cerkve, liturgije in zadevami, ki so bile zgolj domena Cerkve. Leta 1953 je Vatikan sklenil konkordat s Španijo, po katerem je katoliška vera še vedno edina državna vera z vsemi pravicami, ostale verske skupnosti pa imajo pravico le do zasebnega opravljanja verskih obredov. Iz tega konkordata je dobro razvidno, da RKC v tem času ni imela nobene želje po nediskriminaciji glede vere, čeprav je bila Splošna deklaracija človekovih pravic razglašena že od leta 1948. V šestdesetih letih so se razmere na svetovni ravni ponovno spremenile. Evropa, ki je bila izčrpana po drugi svetovni vojni, si je opomogla in začela posegati v svetovno politiko kot pomembna sila. Pomemben proces, je pomenila tudi dekolonizacija. Afrika, Azija in Latinska Amerika so začele prvič dejavno posegati v razmere mednarodne skupnosti. Proti koncu leta 1958 je svoje papeževanje začel Janez XXIII, ki je bil od leta 1951 stalni opazovalec Svetega sedeža pri UNESCO (glej Witte, 1996:116). Zanimivo je, da se je v poznih petdesetih letih, ravno ob nastopu novega papeža, spremenil odnos RKC do ekumenskih gibanj. Tako so bile na koncil povabljene tudi druge krščanske cerkve, ki pa so imele le status opazovalk. Tudi koncil sam je potekal zelo konvencionalno. Ob koncu leta 1964 je koncil obravnaval tudi vprašanje verske svobode. Stališče RKC je bilo, da kot nositeljica resnice sme in mora uporabljati državna sredstva. V grobem bi lahko to pomenilo, da bi vsaka verska skupnost, ki bi

širila drugačen nauk, bila podvržena sankcijam s strani države. V RKC torej še vedno ni bilo soglasnosti o verski svobodi, ki bi veljala za vse in je v nasprotju z 2. in 18. členom Splošne deklaracije človekovih pravic. Zagovorniki privilegijev RKC so prihajali predvsem iz Italije in Španije, kjer je imela RKC že tako neprimerno boljši položaj od drugih cerkvenih skupnosti. Po vroči debati se je RKC le odločila, da nima "izključne pravice" do uporabe državnih sredstev. V začetku osemdesetih let je RKC izdala novi cerkveni zakonik, ki je bil "odziv na spremenjene družbene okoliščine" (škof Janez Pavel). Prejšnji "Codex iuris canonici" je izšel že leta 1917 in eden od poglobitnih razlogov za nov zakonik je bila njegova zastarelost oziroma neprilagojenost času (papež Janez Pavel II). V devedesetih letih je bila Apostolska stolica prisotna na večini konferenc OZN. Tako je RKC prisostvovala konferencam ILO, FAO, WHO, UNICEF, UNCED, UNEP, UNHCR,...

Spremembe v mednarodni skupnosti so se močno odražale na RKC. RKC je privlačila misel, da bi imela moč in oblast in tako je vedno iskala "najmočnejše zaveznike". V luči tega, kar OZN predstavlja v svetu, niti ni težko razumeti, zakaj bi si RKC želela kar najboljše odnose s tako vplivno organizacijo.

6. 0. II. vatikanski koncil

II. vatikanski koncil predstavlja pomembno prelomnico v družbenem nauku RKC. Pobudnik zanj je bil sam papež Janez XXIII., vendar se je kar dobršen del Cerkve upiral škofovskemu zasedanju (glej Smrke, 2000:255). Leta 1962 se začne II. vatikanski koncil in traja dobra tri leta. Pomen tega koncila bo še bolj razumljiv, če si pogledamo norme in vrednote, ki so do tedaj "vladale" v družbenem nauku RKC.

RKC je papeža videla kot nezmotljivega (I. vatikanski koncil) in tako je njegova odločitev glede določanja heretikov vedno obveljala. RKC si je pridrževala izključno pravico do krščanstva. Tako je pravoslavcem in protestantom odrekala pravico, da bi se imenovali za kristjane. Ekskluzivistična je bila tudi do drugih nekrščanskih verstev. RKC se je pojmovala kot edino nosilko resnice v tem svetu, ne zgolj na področju verskih vprašanj, ampak tudi gospodarskih in družbenih (*Rerum novarum*, *Quadragesimo anno*). Ravno od tod črpa RKC pravico, da ocenjuje družbeni red in ga izboljšuje. Tako je Cerkev ostro nastopila proti kapitalizmu in socializmu kot človeku sovražnima ureditvama. Odnos do ženske je bil skrajno konzervativen. Ženska je bila podrejena moškemu in njena osnovna naloga je bila skrbeti za dom in družino. Pravica posameznika, da bi si sam izbral vero, je bila skoraj nična. Ugovori in kritike RKC ali duhovščine so bile zatirane in prepovedane. Tisti, ki se temu niso pokorili so bili kaznovani s cenzuro ali izobčeni. RKC je šla celo tako daleč, da je uravnavala politično pripadnost vernikov ter literaturo, ki so jo lahko prebirali.

Z II. vaticanskim koncilom se v družbenem nauku RKC marsikaj (vsaj na "papirju") spremeni. Preseneča že samo dejstvo, da so bile na koncil povabljeni tudi druge, nekatoliške cerkve. Njihov status sicer ni bil enak (imele so status opazovalk), vendar ne zanemarljiv (glej Lenzenweger, 1999:447; Smrke, 2000:255-256). To je prvič v zgodovini RKC, da je na koncilu dovolila prisotnost nekatoliških cerkva. Nekatolikom se ni več odrekalo pravice, da se imenujejo kristjani. Z dokumentom *Nostra aetate* je ob koncu koncila priznala tudi druga verstva, ki niso krščanska. *Dignitatis humanae* (1965) uveljavlja več strpnosti na področjih, ki zadevajo svobodno opredelitev posameznika (verska in politična opredelitev). Papež postane

bolj “prvi med enakimi”, ko se nezmotljivost prenese na ves škofovski zbor (Smrke, 2000:256). Vedno več je govora o pravicah žensk in njihovih pravicah.

II. vatikanski koncil sicer ni popolnoma prelomil tradicije, ki je veljala v RKC, je pa zagotovo pomembno spremenil družbeni nauk Cerkve in postavil nova izhodišča za čas, ki mu je sledil. Sam koncil je očiten primer prilagajanja RKC spremenjenim družbenim okoliščinam v svetu.

7. 0. Družbeni nauk papeških poslanic po letu 1948

7. 1. Mater et magistra

Okrožnica Mater et magistra je nastala pod papežem Janezom XXIII leta 1961. Letnica je zanimiva, ker sovpada z začetkom drugega vatikanskega koncila, ki je trajal vse do leta 1965. V okrožnici papež opozarja, da so potrebne spremembe "temeljnih smernic družbenega katoliškega nauka" zaradi novih odkritj v znanosti in tehniki. Poleg tega papež zelo podrobno določi pravila družbenega obnašanja posameznega člana RKC. Določi tudi, kakšna naj bi bila pravična porazdelitev plač in kakšen naj bi bil ustroj sveta.

Zavzemanje za splošne človekove pravice in nediskriminacijo se spet zdi predvsem stvar interpretacije. "Država ima nadalje dolžnost skrbeti, da se delovne pogodbe sklepajo po pravičnosti in pravšnjosti, in obenem, da se na krajih, kjer so ljudje zaposleni, ne krši dostojanstvo človeške osebe ne na telesu in ne na duši." Morda lahko iz tega razberemo, da se RKC zavzema za nediskriminacijo pri zaposlitvi. Vendar pa je vprašanje, če je kršenje dostojanstva "na telesu in duši", kot je napisano v okrožnici, enako nediskriminaciji pri zaposlovanju ne glede na spol, starost, narodnost (telo) in veroizpoved (dušo). Po drugi strani lahko to beremo tudi kot zaščito članov RKC pred državami, v katerih katoliki niso mogli biti zaposleni v javnih sektorjih (šolstvo, notranje zadeve) ali pa so bili v njih nezaželeni. To zadnje se mi zdi, glede na nadaljevanje okrožnice, še bolj verjetno, saj v nadaljevanju papež pravi takole: "Nadalje poudarja papež, da si komunizem in krščanstvo odločno nasprotujeta. Uči tudi, da katoličani nikakor ne morejo slediti nauku zmerne socializma." Papež, o katerem tukaj govori okrožnica, je Pij XI. Glede na papeževo nezmotljivost, kadar govori o morali, je težko pričakovati, da bi njegov naslednik navajal njegova stališča le da bi jih ovrigel. Prej nasprotno. Da bi dokazali "večnost" norm, je vedno potrebno dokazati, da nič ni posebno novega, ampak je že nastalo v preteklosti in je tradicija tista, ki igra pomembno vlogo v sistemu RKC. Kar se tiče položaja ženske znotraj družine, se zdi, da se ni nič spremenilo. Okrožnica povzema stara stališča: "Kar zadeva družino, papež ugotavlja, da je zasebna lastnina tvarnih dobrin velikega pomena za obstoj in razvoj družinskega življenja; "je primerno sredstvo, ki zavaruje družinskemu očetu svobodo, ki jo potrebuje, da more

izpolnjevati od Stvarnika mu naložene dolžnosti,..." Položaj ženske se drugače sploh ne omenja. Zanimivo je morda papeževo gledanje na socializacijo družbe. Zanj je to v prvi vrsti znak, da država posega na vedno več področij, ki spadajo v intimno področje človeške osebe. Odprto ostaja vprašanje diskriminacije glede na veroizpoved. "Po božjem pravu Cerkev pripada vsem narodom. To resnico potrjuje tudi dejstvo, da je po vsem svetu razširjena in si prizadeva zajeti vse narode." Iz nadaljevanja lahko nedvoumno razberemo, da je kot Cerkev razumljena RKC. Papež se ne dotika drugih veroizpovedi ali ločin v krščanstvu. Moje osebno mnenje je, da s tem, ko določa in govori o Cerkvi, vidi in razume le eno - RKC. Ponekod sicer uporablja besedo krščanstvo (in ne katolištvo), ki ima širši pomen, vendar ga ne moremo razbrati iz papeških okrožnic. Kot zanimivost velja omeniti, da so bile na drugem vatikanskem koncilu prisotne tudi nekatoliške cerkve, ki pa so bile tja povabljene zgolj kot neke vrste opazovalke. V nadaljevanju poslanice lahko preberemo: "A katoličani pri gospodarskem in socialnem delu pogosto prihajajo v stik z ljudmi, ki imajo drugačne življenjske nazore. V tem primeru naj katoličani skrbno pazijo, da ostanejo sami sebi zvesti... Če pa morda v taki zadevi kaj ukaže ali določi cerkvena oblast, se morajo seveda katoličani brez odlašanja ravnati po taki odločbi." Posameznik se lahko odloča po svoji razumski presoji, dokler to ni v nasprotju z odločbami cerkvene oblasti. Cerkvena oblast je tista, ki določa kaj posameznik sme, oziroma kaj mu ni dovoljeno.

Težko bi rekli, da je v tej okrožnici mogoče najti več vrednot, ki jih utemeljuje OZN glede diskriminacije, kot to velja za prejšnje okrožnice. RKC se sicer zavzema za določena stališča, ki pa so zelo dvoumna in jih je mogoče gledati kot splošne vrednote ali pa le kot pritožbe nad omejevanjem cerkvene oblasti nasproti državi.

7. 2. Pacem in teris

Leta 1963, medtem je še vedno potekal drugi vatikanski koncil, je papež na vernike naslovil novo poslanico "Pacem in teris". Označena je kot prva okrožnica, ki v celoti razvije pravice in dolžnosti posameznika. Papež največ pozornosti nameni delavskemu razredu, odnosu med ljudmi in državo ter odnosom med državami.

Že v samem začetku poslanice papež poudari: "...zmeraj imeti za temeljno načelo, da je človek oseba; to se pravi, da je že po naravi obdarjen z razumom in s prosto voljo; že samo po tem je nosilec pravic in dolžnost, ki hkrati in neposredno izvirajo iz njegove narave. Prav zato so tudi vsesplošne in nedotakljive, popolnoma neodtujljive." Zelo močno spominja na 1. člen splošne deklaracije človekovih pravic: "...Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje" in preambulo: "ker pomeni priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu;" Kot vidimo je tudi terminologija zelo podobna, kar je bilo v cerkvenih dokumentih do tedanjega časa več kot redkost. Morda gre zgolj za naključje. V vseh prejšnjih okrožnicah so bile pravice človeka kvečjemu implicitno omenjene, sedaj pa zelo eksplicitno papež pravi: "Najprej hočemo govoriti o človeških pravicah. Vsak človek ima pravico do življenja,..." Tudi pravica do izpovedovanja vere ni nič več tako dvoumna. "Vsakdo ima pravico častiti Boga po vodilu prave vesti in izpovedovati vero v zasebnem in javnem življenju" 18. člen Splošne deklaracije človekovih pravic se glasi: "Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi; ta pravica vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero, kakor tudi njuno svobodno, javno ali zasebno izražanje,..." Papeška poslanica ne dodaja nič novega, ampak zgolj ponavlja zaključke OZN. Tudi, ko govori o dostopu do kulturnih dobrin papež ne gre dlje od zapisanega v členih 26 in 27. Pacem in teris govori tudi o pravici do izselitve ali vselitve: "Vsak človek ima pravico do prostega gibanja in bivanja v okviru politične skupnosti, ki ji pripada občan;..." tukaj gre le za parafraziranje člena 13 Splošne deklaracije človekovih pravic. Ko papež govori o znamenjih časa, je zanimiva njegova izjava: "Druga vidna posebnost je v tem, da je v javnosti nastopila žena; to se morda dogaja hitreje pri narodih s krščansko omiko, počasneje, vendar zmeraj bolj na široko, med narodi z drugačnimi izročili in

omikami." S to izjavo se težko strinjamo, če pogledamo na vlogo, ki jo je RKC namenila ženski v preteklosti. Boljšo luč na RKC kaže papežovo zanimanje za narodnostne manjšine: "V tej zadevi je treba odkrito priznati, da hudo nasprotuje dolžnostim pravičnosti, kar koli kdo stori zoper te manjšine, da bi omejeval njihovo moč in rast, še toliko bolj pa, kadar taki ukrepi merijo na uničenje manjšine." Novembra 1963 je OZN izdala deklaracijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, katere 2. člen se glasi zelo podobno, le malo bolj je razdelan: "Nobena država, ustanova, skupina ali posameznik ne smejo pri ravnanju s posamezniki, s skupinami posameznikov ali z ustanovami izvajati na osnovi rase, barve kože ali etničnega porekla nikakršne diskriminacije, ki zadeva katerokoli od človekovih pravic in temeljnih svoboščin." Težko je presoditi ali je RKC, ki ima status stalnega opazovalca pri OZN, vnesla ta načela sama ali pa jih je le prenesla z mize OZN v papeško poslanico. Res je, da papež govori predvsem o narodnostnih manjšinah in da je Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah OZN izdala šele leta 1966. Na podlagi 27. člena tega pakta pa je Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin ugledala luč šele konec leta 1992.

Papež sam niti ne poskuša skriti, od kod prihajajo ideje, ki jih je uporabil. Sicer ne pove, da navaja zgolj zaključke iz dokumentov OZN, pohvali pa OZN z besedami: "Eno najpomembnejših del, ki jih je opravila OZN, je Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ... Srčno torej želimo, da bi OZN zmogla prilagajati svoj ustroj in svoje pripomočke široki in visoki vrednosti svojega poslanstva." Ugotovimo lahko, da v poslanici resnično prevladujejo načela, ki so utemeljena v Splošni deklaraciji človekovih pravic. Zanimivo je tudi, da je papež omenil vlogo žensk s prepričanjem, da je ta pri narodih s krščansko omiko bolj "napredna". Cerkev se je tukaj zelo nazorno komformno odzvala na načela sprejeta v OZN. Vprašanje je ali gre zgolj za osamljen primer ali pa je mogoče tudi v kasnejših poslanicah zaslediti večji poudarek na temeljnih načelih OZN, kot je to veljalo za okrožnice do konca druge svetovne vojne.

7.3. Gaudium et spes

“Gaudium et spes” je pastoralna konstitucija, ki je bila sprejeta ob koncu drugega vatikanskega koncila, decembra 1965. V dokumentu Cerkev poskuša odgovoriti predvsem na pereča vprašanja tedanjega časa. Z vprašanji se po eni strani sooča skozi vrednote iz Svetega pisma, na drugi strani pa odgovarja skozi načela naravnega prava in človeškega dostojanstva. Za naše razumevanje bo predvsem zanimivo slednje. Od kod je namreč RKC črpala in kje je iskala odgovore na vprašanja vloge in statusa posameznika v modernem svetu?

Papež se v uvodu zaveda enotnosti zgodovine človeštva in s tem tudi posledic, ki jih ima vsako posamezno dejanje. Cerkev se je v večini predvojnih poslanic opredeljevala kot posebna entiteta, ki ne podlega pravilom in normam tega sveta. Tukaj pa vidimo nekoliko drugačen pogled na to. Cerkev se razume kot del sveta in se zaveda, da vsako dejanje povzroči globalne posledice. "Usoda človeškega občestva postaja ena in se nič več ne razčlenjuje v različne zgodovine. Tako človeški rod prehaja od bolj statičnega reda stvarnosti na dinamično in razvojno pojmovanje. ...Nove razmere vplivajo končno tudi na samo versko življenje." Konstitucija se dotakne tudi enakosti:

"..Toda sleherno obliko bodisi socialnega, bodisi kulturnega zapostavljanja v osnovnih pravicah osebe, naj bo to zaradi spola, rodu, barve, socialnega položaja, jezika ali vere, je treba premagati in odpraviti, ker nasprotuje božjemu načrtu. Zares je žalostno ugotavljati, da še sedaj niso povsod zajamčene te temeljne pravice, ki gredo osebi. Tako npr., če se ženski odreka možnost, da bi si svobodno izbrala zakonskega druga in se odločila za svoj življenjski stan, ali da bi imela dostop do iste stopnje vzgoje in izobrazbe, kakršna je priznana moškemu." (Juhant et aliter (1994):Družbeni nauk Cerkve, str. 338. Mohorjeva družba, Celje)

V mnogih poslanicah je papež postavil žensko ob domače ognjišče in obtoževal režime, ki so ženske prosto zaposlovali. Žena naj bi bila podrejena družinskemu "poglarvarju" in naj bi pazila na domače ognjišče. Takšno stališče RKC je bilo izraženo v predvojnih poslanicah in medvojnih govorih (Divini redemptoris). Od kod je prišla ta liberalna misel na koncil? Domnevam, da so Splošno deklaracijo človekovih pravic dotedaj že kar dobro poznali. Na splav gleda Cerkev kot na nekaj

kar je nedovoljeno, prepovedano. Tako je v konstituciji zapisano: "...Dalje zakonsko življenje pogosto onečaščajo sebičnost, uživanjaželjnost in nedovoljeni načini preprečevanja rojstev." V nadaljevanju še potrdi to stališče: "...ozirali se bodo pri tem tako na lastni blagor kakor tudi na blagor otrok, naj bodo že rojeni ali pa še pričakovani..." In še: "Nekateri si drznejšo predlagati nepošteno rešitve tem problemom, in najdejo se celo taki, ki se ne zgrozijo niti nad ubijanjem." Cerkev ima glede splava zelo trdno stališče. Dokument govori tudi o graditvi mednarodne skupnosti, v kateri pomembno vlogo priznavajo mednarodnim ustanovam na gospodarskem in političnem področju. Zanimivo je, da tudi za omilitve vojnih strahot RKC kliče k upoštevanju mednarodnega vojnega prava in mednarodnih pogodb: "Glede vojskovanja obstoje različne mednarodne pogodbe, ki jih je podpisalo lepo število držav z namenom, da bi postali vojaški posegi in njihove posledice manj nečloveški." Tega v predvojnih cerkvenih dokumentih enostavno ne zasledimo. Cerkev je večinoma govorila le o vrednotah in normah, ki so izhajale iz njene tradicije ali Svetega pisma. Utemeljeno si lahko zastavimo vprašanje, če niso v RKC po drugi svetovni vojni začeli privzemati splošnih svetovnih meril. Po mojem mnenju je to že kar težko ovreči. V predvojnem obdobju je bila vedno "vesoljna Cerkev" tista, ki je urejala svetovni red in ravnanje vernika kot posameznika. Tukaj pa je že mogoče čutiti, da se RKC opira na mednarodne pogodbe in mednarodne ustanove, ki naj bi urejale mir na svetu, sama pa si pridržijo pravico do popravkov oziroma natančnejšega določanja norm in vrednot, ki veljajo za posameznika - recimo splav. To se mi zdi zelo pomembno, saj konstitucija predstavlja pomemben temelj za delovanje RKC v nadaljevanju in je povzetek sklepov drugega vatikanskega koncila. Če je ugotovitev, da je RKC res omejila svoj vpliv na posameznikovo vlogo, potem lahko v kasnejših dokumentih pričakujemo še več elementov, ki bodo izhajali iz mednarodnih pogodb, kadar bo govora o mednarodni skupnosti, ali pa omejitve cerkvenih dokumentov zgolj na vlogo posameznika.

7. 4. Populorum progressio

Papež Pavel VI. je leta 1964 obiskal sedež OZN v New Yorku, tri leta kasneje pa je izdal velikonočno okrožnico z naslovom "Populorum progressio". Okrožnica polaga temelje, ki jih je na drugem vatikanskem koncilu sklenila RKC. V glavnem se posveča vprašanju, ki zadevajo posameznika in njegovo vlogo v družbi. Populorum progressio govori tudi o socialnem redu, ki naj bi v teoriji že obstajal, ni pa se še renično udejanil v praksi.

V splošnem lahko ugotovimo precej široko zavzemanje za pravice vsakega posameznika. Družina še vedno igra najpomembnejšo enoto družbe. V delu okrožnice papež piše: "Vendar je naravna, stalna in monogamna družina, kakor jo je zamislil božji načrt in jo je posvetilo krščanstvo, mora ostati tisti kraj, kjer se srečujejo različni rodovi in si med seboj pomagajo pri doseganju popolnejše modrosti in usklajevanja osebnih pravic z drugimi potrebami socialnega življenja." Položaj ženske ni posebej omenjen, iz česar lahko sklepamo, da se na tem področju ni nič spremenilo. Papež se zavzame za neodtujljivo pravico do zakona in rojevanja otrok:

"Brez neodtujljive pravice do zakona in rojevanja ni več človeškega dostojanstva. Slednjič je pravica staršev, da po vsestranskem preudarku odločajo o številu otrok. To odgovornost sprejemajo pred Bogom, sami pred seboj, pred že rojenimi otroki, pred skupnostjo, ki ji pripadajo glede na zahtevo vesti, pravilno oblikovane po božjem zakonu in okrepljene v zaupanju v Boga." (Juhant et alter (1994): Družbeni nauk Cerkve, str. 408. Mohorjeva družba, Celje.)

V splošni deklaraciji človekovih pravic se s sklenitvijo zakonske zveze in družino ukvarja podrobneje 16. člen, v paktu o državljskih pravicah pa člen 23. V obeh členih je družina utemeljena kot naravna in temeljna celica družbe, ne omenjata pa pravice o rojevanju. Stališče RKC glede rojevanja je splošno znano. V primeru zanositve je nedopustno, da bi fetus kakorkoli splavili. Zato je lažje razumeti zaskrbljenost Cerkve glede rojevanja otrok, še zlasti kadar gre za nerojene otroke (zarodke) vernikov. Papež sicer poudarja, da odločitev o rojevanju pripada staršem in da je ta neodtujljiva, vendar pa to odločitev sprejemajo v končni fazi pred skupnostjo - Cerkvijo. Velja omeniti, da je OZN z resolucijo Generalne skupščine iz leta 1962 že oblikovala konvencijo, ki se ukvarja s temeljnimi vprašanji zakonske zveze in

sklenitve zakona. Ta konvencija je stopila v veljavo decembra 1964 - to je 90 dni po deponaciji osme države podpisa te konvencije. Tudi v tej konvenciji ne zasledimo neodtujljive pravice o rojevanju. Po mojem mnenju se OZN niti ni posebej ukvarjala s tem vprašanjem, saj je iz liberalnih načel Deklaracije o človekovih pravicah mogoče razbrati, da ta pravica pripada posamezniku (ženski) ali staršema. Nadalje papež omenja tudi rasizem: "Še zmeraj je ovira sodelovanju med narodi v razvoju in pomeni netivo ločevanja in sovraštva sredi držav, kadar so kršene neodtujljive pravice človeške osebe in se posamezniki ali družine čutijo krivično izločeni zaradi plemena ali barve kože." Povezanost z OZN lahko vidimo tudi v izjavi Pavla VI. zastopnikom OZN v New Yorku: "Vaša poklicanost je v tem, da pobratite ne le nekaj narodov, marveč vse. ...Kdo ne vidi nujnosti, da pridemo postopno do tega, da se ustvari svetovna avtoriteta, ki bo zmožna učinkovito delati na pravnem in političnem področju."

V okrožnici zasledimo kar nekaj stališč, ki so zelo podobna stališčem iz dokumentov OZN. Na področjih, ki so za RKC še posebej pomembna, je Cerkev še bolj specifična. To je vidno predvsem pri neodtujljivi pravici rojevanja. Še danes je stališče RKC izrazito odklonilno do splava. V okrožnici lahko zasledimo, da je papež do neke mere v OZN videl potencialno vrhovno avtoriteto na pravnem in političnem področju. Je bil morda to razlog, da je okrožnica "stkana" iz načel in slavošpeva OZN?

7.5. Iustitia in mundo

V letu 1971 je druga generalna skupščina škofovske sinode izdala dokument z naslovom "Iustitia in Mundo" - Pravičnost v svetu. Že iz naslova lahko razberemo o čem teče glavna beseda; o pravičnosti in o krivicah, ki se dogajajo po svetu. Zanimivo je, da se RKC oziroma škofovska sinoda tukaj nima za tisto, ki bi bila poklicana ukvarjati se z razmerami v svetu: "Čeprav nismo poklicani natančneje preiskovati in preudarjati razmere v svetu,..." Torej lahko pričakujemo, da bodo navodila Cerkev namenjena predvsem vernikom kot posameznikom, v splošnem pa bo RKC poskušala pokazati dokumente, ki veljajo na mednarodni ravni in s tem uravnavajo pravice in dolžnosti posameznika v družbi.

Začetek dokumenta poudari dvojnost, ki vlada v svetu, boj med pravičnostjo in krivičnostjo. Vsa dogajanja postajajo vedno bolj prepletena in svet je vedno bolj soodvisen. Sinoda opozori na krizo, ki vlada v svetovni solidarnosti in opozarja na pereče probleme revnih. Zasledimo lahko sklicevanje na vrednote, ki veljajo v mednarodni skupnosti. Tako lahko zasledimo: "V mnogih deželah zelo grobo kršijo pravice ljudi, ko preganjajo ljudi zaradi vere ali jih politične stranke..." S tem je nekako povzeta vsebina 18. in 19. člena Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki dovoljujeta svobodo misli in vere (18. člen) ter prepovedujeta nadlegovanje iz razlogov navedenih v členu 18 (19. člen). In še: "Ne smemo pozabiti niti vojnih ujetnikov, s katerimi celo po sprejetju Ženevske konvencije nečloveško ravnaajo." Cerkev se zavzema za boj proti legalizaciji splava in za večjo vlogo družine v družbi. O splavu pravi Cerkev jasno in brez ovinkarjenja: "Boj proti legaliziranemu splavu, zoper vsiljevanje sredstev proti spočetju, kakor tudi zoper vojno, so jasne oblike zahtev po pravicah do življenja." Vloga ženske se je vsaj navidezno spremenila: "Zavzemamo se tudi za to, da bi žene dobile svoj del odgovornosti in sodelovanja pri občestvenem življenju družbe in tudi Cerkev. Predlagamo, da bi o tej stvari na primeren način temeljito razpravljali, npr. v mešanih skupinah mož in žena, duhovnikov in laikov, različnih poklicev in strok." Stališče RKC do vloge, ki jo ima ženska znotraj družbe, se je temeljito spremenilo po koncu druge svetovne vojne. Sprva sicer ni opaznih sprememb v papeških poslanicah, saj ženskam še vedno "priporoča", da ostanejo doma in skrbijo za družino. Vendar pa v kasnejših poslanicah

vedno bolj pogosto zasledimo vprašanje o ženski in njeni vlogi znotraj družine in družbe. Opaziti je veliko spremembo v primerjavi s stališči, ki so veljala znotraj RKC pred slabimi 30 leti. Velja omeniti, da je Generalna skupščina z deklaracijo št. 2263, konec leta 1967 razglasila Deklaracijo o odpravi diskriminacije žensk. Je bil morda to vzrok za spremembo vloge ženske, kot jo je razumela Cerkev. Zagotovo je težko zanikati podobnost 5. člena te deklaracije in stališča škofovske sinode. 5. člen se glasi: "Sprejmejo naj se vsi ustrezni ukrepi, da se ženskam enakopravno z moškimi, brez kakršnekoli diskriminacije, zagotovi:c) pravica dostopa do javnih služb in pravica opravljanja vseh javnih funkcij." Ne verjamem sicer, da je bil zgolj ta dokument pobuda za tako drastično spremembo v stališčih RKC, verjamem pa, da je močno vplival na preoblikovanje stališč glede vloge ženske v RKC. V nadaljevanju dokumenta se RKC priznava: "...pravico do primerne svobode govora in mišljenja; to pa vključuje tudi pravico, da more v duhu dialoga, ki v Cerkvi ohranja zakonito raznolikost misli, vsakdo povedati svoje mišljenje." Nekaj desetletij nazaj bi bilo napisati kaj takega mišljeno kot upor proti vrhovni cerkveni avtoriteti in bi verjetno morali pred cerkveno sodišče (kot predstojnik) ali pa bi bili opomnjeni oziroma izobčeni (anathema). Poseben del dokumenta je namenjen mednarodni dejavnosti, še posebej naporom OZN. "Vsi bi morali priznati, da mednarodni red sloni na neodtujljivih pravicah in dostojanstvu človeka. Listino o človečanskih pravicah, ki so jo sprejeli Združeni narodi, naj ratificirajo vse države, ki niso še pristopile k tej organizaciji, vse pa naj jo v polnosti spoštujejo." V tem vidim vsaj delno potrditev, da je RKC po drugi svetovni vojni začela gledati na svet z druge perspektive. Ni se imela več za edino urejevalko vseh odnosov, tako mednarodnih kot tistih, ki se tičejo posameznika. Mednarodnim pogodbam in konvencijam priznava podporo in jih vidi kot del urejevanja odnosov na svetovni ravni, sama pa se raje posveča posamezniku - verniku. Ta je na eni strani obvezan spoštovati mednarodne pogodbe in po drugi strani cerkvene "odloke".

Iz tega dokumenta je razvidno kar nekaj stvari. RKC je izrazila zelo svobodno stališče o vlogi ženske in mednarodnim organizacijam priznala "pravico" do urejevanja odnosov na mednarodni ravni. Cerkev se nima več za edino urejevalko svetovne problematike, kot je bilo to mogoče zaslediti v papeških okrožnicah pred drugo svetovno vojno. Prav tako dokument škofovske sinode uporablja veliko

elementov, ki so prenešeni iz Deklaracije splošnih človekovih pravic in uporablja podobno dikcijo. Kjer se RKC posveča pravicam oziroma dolžnostim posameznika, se v splošnem naslanja na mednarodne dokumente, ki pa so ponekod "dopolnjeni" s cerkvenimi napotki. Tak primer lahko vidimo v stališču do družine, kjer se Cerkev opira na Splošno deklaracijo človekovih pravic, po drugi strani pa to dopolnjuje še s cerkvenim stališčem do splava. Stališče RKC do vloge žensk se je korenito spremenilo in postalo bolj svobodno v primerjavi s tistim, kar je mogoče zaslediti v papeških okrožnicah pred drugo svetovno vojno.

8. 0. Zakonsko pravo Cerkve

Z začetkom leta 1983 se je v RKC (po zakoniku cerkvenega prava iz leta 1917) uveljavil novi zakonik cerkvenega prava. Priprave nanj so se začele že konec leta 1959, glavni pečat pa je dobil na drugem vatikanskem koncilu. Janez Pavel, škof je v uvodu zapisal takole: "Zakone svetega pravnega reda je katoliška Cerkev od časa do časa preoblikovala in prenavljala, da bi bili le-ti... ..čimbolj primerni za odrešenijsko poslanstvo, ki ji je zaupano." Vidimo lahko, da se cerkveno pravo spreminja tako, da bi bilo čimbolj primerno za odrešenje. To nas postavlja pred vprašanje, ali se torej zakoni prilagajajo tako, da ustrezajo čim širšim množicam. V tem poglavju bom pregledal kanone, ki bi lahko kazali na omilitev ali nespremenjenost stališča RKC glede na tisto, kar je že bilo objavljeno v družbenem nauku Cerkve v preteklosti.

Najprej velja omeniti nekaj pomembnih razlogov, ki so "botrovali" novemu zakoniku in je opazno tudi v delovanju RKC navzven. Škof Janez Pavel navaja, da je potrebno opredeliti med notranjim in zunanjim področjem Cerkve, ki je bilo prej domala neopredeljeno. Zato so tudi papeške poslanice izpred vojne veliko bolj splošno usmerjene na ves svet (*Rerum novarum*, *Quadragesimo anno*) in ne na vernike. Zanimivo je, da se RKC začne veliko bolj obračati na vernike šele v poznih petdesetih letih, z začetkom drugega vatikanskega koncila. Škof Janez tudi poudarja, da je bilo potrebno opredeliti in zagotoviti pravice posameznika. Tudi ta ideja je videti precej nova znotraj sistema RKC. V okrožnicah do začetka šestdesetih let se je družbeni nauk usmerjal na kritike širših družbenih sistemov (komunizem, socializem, kapitalizem) in šele z okrožnico *Mater et Magistra*, leta 1961 se RKC posveti bolj posamezniku. Leta 1963 je RKC izdala okrožnico z naslovom "*Pacem in terris*", v kateri je praktično povzela večino Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Zakonik cerkvenega prava sodi povsem na notranje področje RKC in ne tako kot družbeni nauk, ki je namenjen, da se oznani tudi med nekatoliki. Prav zato pričakujem, da bo zakonik še bolj konzervativen in bo še bolj odražal podobe norm in vrednot, ki so veljale v preteklosti. V primeru, da bi zakonik posredoval bolj "konzervativne" vrednote RKC, bi lahko sklepali, da so te vrednote bolj zakoreninjene v RKC in da so zelo verjetno tudi primarne. Sekundarne so torej prišle kasneje in so zato lažje našle

svoj odraz v družbenem nauku Cerkve, ne pa v notranjem pravu, ki je zgolj in izključno v pristojnosti RKC (kanon 11, kanon 204). Kanon 204 je sam po sebi problematičen, ker RKC termin "verniki" pridržuje za tiste, ki so v katoliški cerkvi. Tako se tudi kanon 208 nanaša zgolj na enakopravnost glede dostajanja med katoliki. Kanon 220 je splošen: "Nihče ne sme nezakonito škodovati dobremu imenu, ki ga kdo ima, niti komurkoli kršiti pravice do zasebnega življenja." Kanona 793 in 798 se nanašata na dolžnost staršev, da vzgajata otroke v katoliški veri. Vprašanje je, kako je to v skladu s členi 18, 19 in 20 Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Osebnostno vidim problem predvsem v členu 20, saj je otrok rojen v skupino in nima lastne izbire. Starši imajo pravico do svobodne izbire vzgoje otroka, toda zakonik tega ne vidi kot pravice, ampak kot dolžnost. Kanon 1366 predlaga pravično kazen za starše ali njihove namestnike, ki dajo otroke krstiti ali vzgajati v nekatoliški veri (ponavadi cenzura). Kanon 868 v 2§ dopušča: "Otroka katoliških in tudi nekatoliških staršev je v smrtni nevarnosti dopustno krstiti tudi proti volji staršev." Problematičnost v primerjavi s 7. in 10. načelom Deklaracije otrokovih pravic je očitna. Kanon 823 uvaja cenzuro na področju sredstev družbenega obveščanja in spisov vernikov. Zadanemo ob 19. člen Deklaracije človekovih pravic, ki dovoljuje širjenje informacij in 18. člen, ki dopušča svobodno izražanje vere. Glavni problem leži v nedoločeni meji, ko širjenje informacij in izražanje vere postane blatenje in poseže v pravico posameznika, da ni nadlegovan (12. člen). Kanon 1369 nalaga kazen tistemu, ki se žaljivo izraža na račun vere ali Cerkve. Pritožba zoper odločitev papeža ni mogoča (kanon 1372). Kanon 1397 govori o prestopkih, kadar je uporabljena sila zoper človeka. Kanon 1336 določa kazni zoper vernika, kadar pa gre za osebo, navedeno v kanonu 1370, se kaznuje s kaznijo, ki je navedena v tem kanonu samem. Kanon 1370 govori o uporabi sile proti papežu, škofu, kleriku ali redovniku in kaznih, ki so zato določene. Kanon 1398 zahteva izobčenje za vse, ki učinkovito odpravijo plod (splav). Na področju družinskega življenja nalaga kanon 1135 obema zakoncema enake dolžnosti in pravice. Kanon 1136 nalaga staršem skrb za družbeno, kulturno, нравno in versko vzgojo otrok.

Če primerjamo zakonik in družbeni nauk iz šestdesetih let, lahko vidimo, da je bil slednji po svoji vsebini bližje vsebini Splošne deklaracije o človekovih pravicah, kot samo zakonsko pravo. Iz tega lahko sklepamo, da je OZN močno vplivala na

družbeni nauk cerkve, manj pa na samo cerkveno pravo. To je bilo seveda pričakovati, če naj bi začetni "impulz" prišel iz OZN. V primeru, da bi prvine izvirale iz cerkvenega prava, bi morale biti norme in vrednote vsaj enake (idealni transfer), če ne že močnejše prisotne v cerkvenem zakoniku, manj v družbenem nauku Cerkve in nato še manj v dokumentih OZN. S precejšnjo gotovostjo lahko rečemo, da se je vrednostni sistem glede diskriminacije prenesel iz OZN v sistem RKC.

9. 0. Ugotovitve ob zaključku

Naj na kratko povzamem, kaj sem ugotovil iz pregledanih virov:

- 1) RKC je spreminjala svoja stališča glede na spreminjajoče se družbene razmere
- 2) RKC je svoja stališča spreminjala v skladu s stališči tistega, ki je bil "najmočnejši" ali pa ji je nudil največ privilegijev (konkordat s Hitlerjem; izobčenje katoliških komunistov)
- 3) s pojavom OZN in objavo Splošne deklaracije ni vidne takojšnje spremembe v stališčih RKC (spremembe šele v začetku šestdesetih let - *Pacem in teris*, *Populorum progressio*)
- 4) v predvojnih poslanicah ni videti stališč, ki bi zahtevala nediskriminacijo
- 5) v začetku šestdesetih let (*Pacem in teris*) se pojavi v poslanicah veliko zahtev, ki so po vsebini bolj ali manj podobne tistim iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah (svoboda mišljenja, pravica do življenja, pravica do enakopravnosti)
- 6) spremembe stališč so se močnejše odrazile v družbenem nauku Cerkve, kot pa v kanonskem pravu (to se sklada s predpostavko, da so spremembe v stališčih RKC posledica odločitev cerkvene oblasti)
- 7) v družbenem nauku RKC ostajajo stališča, do katerih se OZN ni natančneje opredelila, enaka (*splav*)
- 8) v družbenem nauku Cerkve se je odrazila marsikatera sprememba, ki je v skladu z vsebinami dokumentov OZN. Kadar se OZN do kakšnega vprašanja ni opredelila, so ostala načela RKC enaka, kot prej (npr.: *splav*).

V prvem delu sem pregledal zgodovino RKC skozi čas in ugotovil, da se je marsikdaj prilagajala družbenim okoliščinam, ki so veljale v svetu. Razlog je bil ponavadi pridobivanje novih vernikov, kot je to vidno v primeru pokristjanjevanja Kitajske in Indije. Prav tako se zdi, da leži močna gonilna sila za prilagajanje RKC v preteklosti skrita v želji po privilegijih pred drugimi verskimi skupnostmi. Nazorni primeri so Španija, Italija, Nemčija in Rusija. Kjer je RKC dobila določene privilegije, je podprla vladajoči režim, kjer pa teh privilegijev ni imela, ali pa so druge verske skupnosti imele večje (na primer protestantje ali pravoslavci), se je močno borila proti tem sistemom. V nadaljevanju nas je zato zanimalo, ali bi lahko imela OZN tako močan vpliv, da bi RKC "prostovoljno" začela spreminjati svoje norme in vrednote ter

jih oblikovati po vzoru tistih, ki so vsebovani v Splošni deklaraciji človekovih pravic. V poglavju, kjer so predstavljeni osnovni pojmi, sem pokazal, da je OZN resnično pomemben subjekt na svetovni ravni in iz tega sem sklepal, da obstaja velika verjetnost, da se je RKC preoblikovala, da bi se prilagodila novim okoliščinam. Konkordat z nacionalsocializmom v letu 1939 (Lewy, 1965; Küng, 2001:185-190) še podpre to domnevo.

Moja prvotna domneva je bila, da se bodo v družbenem nauku RKC kmalu po objavi Splošne deklaracije človekovih pravic odrazile norme in vrednote, ki bodo skladne s tistimi v dokumentu OZN. Ta predpostavka se ni izkazala za povsem utemeljeno. Resnično močne spremembe glede nediskriminacije sem zaznal šele v papeških poslanicah sredi šestdesetih let (Pacem in terris, 1963). RKC velikokrat poskuša prikazati osebnost papeža, ki naj bi kot posameznik spremenil celoten tok zgodovine in postavil nove smernice cerkvene doktrine. Zagotovo najbolj monarhističen papež je Pij IX s svojim stavkom: "Tradicija, to sem jaz." V primerjavi z njim je bil kasnejši papež Janez XXIII, ki je bil bolj demokratičen in pripravljen prisluhniti tudi nekaterim kritikam RKC, povsem drugačna osebnost in bi tako težko govorili o posamezniku, ki je samostojno utrl novo pot RKC. Papež Janez XXIII pa je že pred poslanico Pacem in terris, izdal poslanico z naslovom Mater et magistra, ki je veliko bolj dvoumna in po vsebini zagotovo manj podobna Splošni deklaraciji človekovih pravic, kot njena naslednica. Poleg tega lahko ugotovimo še nekaj: spremenjen zorni kot RKC na vlogo, ki jo ima v svetu. Od začetka šestdesetih let se veliko bolj posveča posamezniku in ne poskuša urejevati družbenih sistemov kot edina institucija, ki bi bila za to pristojna, kot je bila to navada v poslanicah do začetka druge svetovne vojne (Quadragesimo anno, Mit brennender Sorge, Divini redemptoris). Kaj se je torej zgodilo v tem obdobju, da je opazna tako močna sprememba v družbenem nauku, v tako kratkem obdobju (slaba štiri leta)? Dejavnikov je zagotovo veliko. Vendar pa najprej pogledjmo, od kod izvirajo spremembe. Predpostavil sem, da so se spremembe zgodile kot "delegirane" od zgoraj navzdol, od "vodstva" Cerkve na družbeni nauk. Kaj pa če so se spremembe porodile znotraj Cerkve in se odrazile na družbenem nauku? Malo ali skoraj neverjetno. V primeru, da bi to držalo, bi morale biti norme in vrednote znotraj sistema RKC (kar pomeni ustavno pravo Cerkve oz ZCP) še bolj nagnjene k uveljavljanju načel Splošne

deklaracije človekovih pravic in svoboščin. To pa ne drži. Kanonsko pravo se glede tega bolj drži tradicionalnega nazora Cerkve in je manj dovzetno za spremembe. Obstaja še možnost, da se je sprememba porodila zaradi pritiska katolikov, ki so hoteli imeti pravice in svoboščine, Cerkev pa bi spremenila načela iz strahu, da ne bi izgubila vernikov. Iz istega razloga lahko sklepamo, da to ni verjetno. Vernike namreč veliko bolj zavezuje ZCP, kot pa družbeni nauk. Se pravi, da so se spremembe najprej odrazile v "višjih krogih" Cerkve in se od tam prenesle na družbeni nauk. Kakšni so bili torej razlogi za spremembe družbenega nauka Cerkve? Naj med njimi omenim tiste, za katere mislim, da spadajo med najpomembnejše. OZN je od leta 1948 pa do leta 1960 močno zrasla v članstvu držav (kar 41 novih članic). Leta 1955 se je OZN pridružila večina evropskih držav. Zanimivo je, da je leta 1957 RKC uredila diplomatske odnose z OZN, kjer je Apostolski sedež dobil status stalnega opazovalca. OZN je v obdobju od leta 1948 do leta 1960 že postala mogočen dejavnik v svetu. RKC je vedno želela imeti dostop do vpliva na ljudi in če predpostavimo, da se to skozi stoletja ni spremenilo lahko razumemo, zakaj bi želela biti del OZN. Zagotovo je to odločitev še pospešila včlanitev Španije in Italije v OZN. To sta bili državi, v katerih je bila katoliška vera priznana kot edina državna vera. Drugi pomemben razlog je večja naklonjenost RKC kulturi ZDA kot pa SSSR, ki je pravoslavni cerkvi pustila več svoboščin kot RKC. Pij XII, ki je vodil katoliško Cerkev do leta 1958, je bil tako naklonjen kapitalističnemu bloku, ki je zagrozil z izobčenjem vsem, ki so se ukvarjali s komunistično dejavnostjo in kasneje nekatere celo res izobčil (glej Linder, 1992:605; Küng, 2001:188). V ZDA pa sta Deklaracija o neodvisnosti in Splošna deklaracija človekovih pravic veljali kot temeljni listini celotne države. Specifična verska situacija v ZDA, ki je izvirala iz verskega pluralizma, protestantizma in ločitve med cerkvijo in državo, je gotovo pustila posledice v RKC. Nenazadnje je že papež PIJ XII (isti papež, ki je dal izobčiti vse, ki so se ukvarjali s komunistično dejavnostjo) sklical koncil, ki pa ga ni dočakal. Drugi vatikanski koncil je na široko odprl vrata družbenega nauka temeljnim pravicam in svoboščinam, ki izvirajo iz Splošne deklaracije človekovih pravic in svoboščin.

Iz dokumentov izpred obdobja druge svetovne vojne lahko vidimo, kaj je bilo v središču pozornosti RKC. To niso bile pravice posameznika, ampak predvsem ustroj sveta oz družbenega reda (Quadragesimo anno, Mit brennender Sorge, Divini

redemptoris). Cerkev je v teh poslanicah namenila primarno vlogo kritikam družbenih oz političnih sistemov. V najboljšem primeru bi RKC lahko pripisali zaščito skupin posameznikov (delavcev - Quadragesimo anno). Vendar RKC ni bila nikoli natančna, ko je zahtevala pravice za proletariat. To so bile bolj zahteve po zavzemanju za drugačen družbeni red, kot pa dejansko zavzemanje za posebne pravice delavcev. V predvojnih poslanicah je posameznik komaj omenjen. V "Divini redemptoris" lahko vidimo, kakšen je bil položaj ženske znotraj družine. Mož je poglavar družine in žena naj bi ostala doma ter skrbela za "ognjišče". Zanimiva sprememba, predvsem v papeških poslanicah na tem področju, se začne po letu šestdeset. V pastoralni konstituciji po drugem vatikanskem koncilu v družbenem nauku Cerkve ne zasledimo več take vloge žene kot je bila to pred 1948. Ženske so celo povabljene, da sooblikujejo in pomagajo razreševati vprašanja v delovnih skupinah (Gaudium et spes, še bolj natančno Iustitia in mundo). Vloga ženske znotraj družine in njena vloga v družbenem življenju je verjetno najbolj očitna sprememba, ki jo zasledimo skozi papeške poslanice. Cerkev pa ni pokazala nobene spremembe pri stališču do splava. To stališče je enako v ZPC kot po koncu drugega vatikanskega koncila (Gaudium et spes). Populorum progressio je leta 1967 kar močno povzela večino pravic, ki jih utemeljuje Splošna deklaracija človekovih pravic in pozdravlja OZN kot pomembnega dejavnika na svetovni ravni, odnos do splava pa je še vedno povsem enak. Zavzemanje za verske pravice je opazno že pred vojno, vendar je močno vprašljivo, ali niso te pravice ostale omejene na katolike (Mater et magistra). Kasneje se Cerkev zavzema za pravico do svobodne izbire verskega prepričanja (Pacem in teris, Iustitia in mundo), ki je veliko bližje vsebini dokumentov OZN, kot pa prejšnji (Mater et magistra). Vendar pa nobenih sprememb ni zaslediti v ZPC, ki še vedno strogo zahteva, da starši svoje otroke vzgajajo v katoliški veri (v nasprotnem primeru se kaznujejo s cenzuro). Zanimiv je tudi odnos RKC do političnega prepričanja. Do druge svetovne vojne je RKC močno obsojala različne politične sisteme (Mit brennender Sorge, Quadragesimo anno), kasneje pa se je začela zavzemati za svobodo osebnega prepričanja (Pacem in teris, Populorum progressio, Iustitia in mundo). ZPC na drugi strani še vedno določa cenzuro za tiste, ki bi širili informacije (tisk, mediji), ki ne bi ustrezale RKC. Prav tako kanonsko pravo zahteva pravično kazen za vsakega, ki bi blatil Cerkev (kaj je blatenje je v pristojnosti organov RKC).

V družbenem nauku Cerkve se je odrazila marsikatera sprememba, ki je v skladu z vsebinami dokumentov OZN. Kadar se OZN do kakšnega vprašanja ni opredelila, so ostala načela RKC enaka kot prej (npr.: splav). Vprašanje je, ali bi tudi tako trda stališča RKC kot je vprašanje splava doživela spremembo, če bi OZN sprejela dokument, ki bi dovoljeval pravico do splava. Domnevam, da bi se. Verjetno ne takoj, skozi čas pa bi se to odrazilo na družbenem nauku Cerkve. Tega pa si ne upam trditi tudi za kanonsko pravo Cerkve, ki je precej bolj konsistentno glede načel in manj dojemljivo za spremembe. Ali pa morda potrebuje le daljši "reakcijski" čas? Na to vprašanje žal ne morem odgovoriti, zagotovo pa bomo odgovor lahko dobili v prihodnosti.

Po pregledanih virih ni osnove, da bi zavrnili osnovno predpostavko, da RKC svojih stališč ni le naknadno prilagajala stališčem, ki so veljala znotraj OZN. S precejšnjo gotovostjo lahko trdimo, da je svoja stališča prilagajala (čeprav je zato potrebovala kar nekaj časa) in da to še vedno počne.

10. 0. Viri:

1. (1944), Codex iuris canonici. Ljudska tiskarna, Ljubljana.
2. (1980), Koncilski odloki. Nadškofijski ordinariat v Ljubljani, Ljubljana.
3. (1983), Codex iuris canonici. Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana.
4. (1990), The World Book Encyclopedia. World Book Inc., Chichago, ZDA.
5. (1991), ABC pouk o človekovih pravicah. Alfagraf, Ljubljana.
6. (1996), Zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti, 1.del. Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.
7. (1996), Zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti, 2.del. Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.
8. Aljančič M. (1984): Leksikon cankarjeve založbe. Cankarjeva založba, Ljubljana.
9. Bauer, Johannes (1994): Bibeltheologisches Worterbuch. Styria, Austria.
10. Beinert, Wolfgang (1987): Frauenbefreiung und Kirche. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, Regensburg.
11. Bercot, David (1989): Will the Real Heretics Please Stand Up. Scroll Publishing Company, ZDA.
12. Bleicken J. et alter (1981): Svetovna zgodovina. Cankarjeva založba, Ljubljana.
13. Blouin F. (1998): Vatican archives. Oxford Universtiy Press, Oxford, ZDA.
14. Bozzone A. ed alter (1953): Dizionario ecclesiastico. Unione topografico Torino, Torino, Italija.
15. Cross et Livingstone (1995): Oxford Dictionary of the Christian Church. Oxford Univrsity Press.
16. Dolinar et alter (1993): Cerkev, kultura in politika 1890-1941. Slovenska matica, Ljubljana.
17. Eliade, Mircea (1997): The encyclopediaof Religion. Mcmillan, New York.
18. Juhant, Valenčič (1994): Družbeni nauk cerkve. Mohorjeva družba, Celje.
19. Küng, Hans (1994): Das Christentum. R. Piper & Co Verlag, Munchen.
20. Küng, Hans (2001):The Catholic Church. Phoenix Press, ZDA.
21. Kinnard, Steve (2000): Getting The Most From The Bible. DPI, ZDA.
22. Košir, Borut (1996): Ustavno pravo Cerkve. Družina, Ljubljana
23. Košir, Borut (1997): Uvod v kanonsko pravo. Družina, Ljubljana

24. Lenzenweger et al. (1999): Zgodovina katoliške cerkve. Mohorjeva družba, Celje.
25. Lewy, Guenter (1965): Die katholische Kirche und das Dritte Reich. R. Piper & Co Verlag, Munchen.
26. Linder R. et al. (1992): Zgodovina krščanstva. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
27. Marucci C. et al. (1997): Serving the human family. Path to peace foundation, New York.
28. Odar, Alojzij (1939): Cerkevne določbe o tisku. Misjonska tiskarna, Domžale-Groblje.
29. Papež, Viktor (1997): Odgovori papeškega sveta za razlago zakonskih besedil k ZCP. OFM, Ljubljana
30. Smrke, Marjan (1996): Religija in politika. Forum 4/96, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
31. Smrke, Marjan (2000): Svetovne religije, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
32. Škafar, Vinko (1998): Verstva, sekte in novodobna gibanja. Mohorjeva družba, Celje.
33. Truhlar, Vladimir (1974): Leksikon duhovnosti. Mohorjeva družba, Celje.
34. Tuchle H. et al. (1994): Zgodovina cerkve 3. Družina, Ljubljana.
35. Tuchle H. et al. (1994): Zgodovina cerkve 5, Družina, Ljubljana.
35. Witte J. et al. (1996): Religious human rights in global perspective. Martinus Nijhoff Publishers, Haag. Priloge

11. 0. Priloge

11. 1. Konkordat Papen-Pacelli, 1933

IBKA : Archiv : Kirche und Staat allgemein : Der Text des Reichskonkordats

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich

Acta Apostolicae Sedis 25 [1933], 389ff. Reichsgesetzblatt von 1933, II, 679ff. [Deutscher und italienischer Text. In den A. A. S. hat das ganze Vertragswerk die Überschrift: Inter Sanctam Sedem et Germanicam Rempublicam Sollemnis Conventio, der italienische Text: Concordato fra la Santa Sede ed il Reich Germanico].

Seine Heiligkeit Papst Pius XI. und der Deutsche Reichspräsident, von dem gemeinsamen Wunsche geleitet, die zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich bestehenden freundschaftlichen Beziehungen zu festigen und zu fördern, gewillt, das Verhältnis zwischen der katholischen Kirche und dem Staat für den Gesamtbereich des Deutschen Reiches in einer beide Teile befriedigenden Weise dauernd zu regeln, haben beschlossen, eine feierliche Übereinkunft zu treffen, welche die mit einzelnen deutschen Ländern abgeschlossenen Konkordate ergänzen und auch für die übrigen Länder eine in den Grundsätzen einheitliche Behandlung der einschlägigen Fragen sichern soll.

Zu diesem Zweck haben Seine Heiligkeit Papst Pius XI. zu Ihrem Bevollmächtigten Seine Eminenz den Hochwürdigsten Herrn Kardinal Eugen Pacelli, Ihren Staatssekretär, und der Deutsche Reichspräsident zum Bevollmächtigten den Vizekanzler des Deutschen Reiches, Herrn Franz von Papen, ernannt, die, nachdem sie ihre beiderseitigen Vollmachten ausgetauscht und in guter und gehöriger Form befunden haben, über folgende Artikel übereingekommen sind:

Artikel 1

Das Deutsche Reich gewährleistet die Freiheit des Bekenntnisses und der öffentlichen Ausübung der katholischen Religion.

Es anerkennt das Recht der katholischen Kirche, innerhalb der Grenzen des für alle geltenden Gesetzes, ihre Angelegenheiten selbständig und zu ordnen und zu verwalten und im Rahmen ihrer Zuständigkeit für ihre Mitglieder bindende Gesetze und Anordnungen zu erlassen.

Artikel 2

Die mit Bayern (1924), Preußen (1929) und Baden (1932) abgeschlossenen Konkordate bleiben bestehen und die in ihnen anerkannten Rechte und Freiheiten der katholischen Kirche innerhalb der betreffenden Staatsgebiete unverändert gewahrt. Für die übrigen Länder greifen die in dem vorliegenden Konkordat getroffenen Vereinbarungen in ihrer Gesamtheit Platz. Letztere sind auch für die obengenannten drei Länder verpflichtend, soweit sie Gegenstände betreffen, die in den Länderkonkordaten nicht geregelt wurden oder soweit sie die früher getroffene Regelung ergänzen.

In Zukunft wird der Abschluß von Länderkonkordaten nur im Einvernehmen mit der Reichsregierung erfolgen.

Artikel 3

Um die guten Beziehungen zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich zu pflegen, wird wie bisher ein apostolischer Nuntius in der Hauptstadt des Reiches und ein Botschafter des Deutschen Reiches beim Heiligen Stuhl residieren.

Artikel 4

Der Heilige Stuhl genießt in seinem Verkehr und seiner Korrespondenz mit den Bischöfen, dem Klerus und den übrigen Angehörigen der katholischen Kirche in Deutschland volle Freiheit.

Dasselbe gilt für die Bischöfe und sonstigen Diözesanbehörden für ihren Verkehr mit den Gläubigen in allen Angelegenheiten ihres Hirtenamtes.

Anweisungen, Verordnungen, Hirtenbriefe, amtliche Diözesanblätter und sonstige die geistliche Leitung der Gläubigen betreffende Verfügungen, die von den kirchlichen Behörden im Rahmen ihrer Zuständigkeit (Artikel 1 Abs. 2) erlassen werden, können ungehindert veröffentlicht und in den bisher üblichen Formen zur Kenntnis der Gläubigen gebracht werden.

Artikel 5

In Ausübung ihrer geistlichen Tätigkeit genießen die Geistlichen in gleicher Weise wie die Staatsbeamten den Schutz des Staates. Letzterer wird gegen Beleidigungen ihrer Person oder ihrer Eigenschaft als Geistliche sowie gegen Störungen ihrer Amtshandlungen nach Maßgabe der allgemeinen staatlicher Gesetzgebung vorgehen und im Bedarfsfall behördlichen Schutz gewähren.

Artikel 6

Kleriker und Ordensleute sind frei von der Verpflichtung zur Übernahme öffentlicher Ämter und solcher Obliegenheiten, die nach den Vorschriften des kanonischen Rechtes mit dem geistlichen Stande bzw. dem Ordensstande nicht vereinbar sind. Dies gilt insbesondere von dem Amt eines Schöffen, eines Geschworenen, eines Mitglieds der Steuerausschüsse oder der Finanzgerichte.

Artikel 7

Zur Annahme einer Anstellung oder eines Amtes im Staat oder bei einer von ihm abhängigen Körperschaft des öffentlichen Rechtes bedürfen Geistliche des Nihil obstat ihres Diözesanordinarius sowie des Ordinarius des Sitzes der öffentlich-rechtlichen Körperschaft.

Das Nihil obstat ist jederzeit aus wichtigen Gründen kirchlichen Interesses widerrufbar.

Artikel 8

Das Amtseinkommen der Geistlichen ist in gleichem Maße von der Zwangsvollstreckung befreit wie die Amtsbezüge der Reichs- und Staatsbeamten.

Artikel 9

Geistliche können von Gerichtsbehörden und anderen Behörden nicht um Auskünfte über Tatsachen angehalten werden, die ihnen bei Ausübung der Seelsorge anvertraut worden sind und deshalb unter die Pflicht der seelsorgerlichen Verschwiegenheit fallen.

Artikel 10

Der Gebrauch geistlicher Kleidung oder des Ordensgewandes durch Laien oder durch Geistliche oder Ordenspersonen, denen dieser Gebrauch durch die zu ständige Kirchenbehörde durch endgültige, der Staatsbehörde amtlich bekanntgegebene Anordnung rechtskräftig verboten worden ist, unterliegt staatlicherseits den gleichen Strafen wie der Mißbrauch der militärischen Uniform.

Artikel 11

Die gegenwärtige Diözesanorganisation und -zirkumskription der katholischen Kirche im Deutschen Reich bleibt bestehen. Eine in Zukunft etwa erforderlich erscheinende Neueinrichtung eines Bistums oder einer Kirchenprovinz oder sonstige Änderungen der Diözesanzirkumskription bleiben, soweit es sich um Neubildungen innerhalb der Grenzen eines deutschen Landes handelt, der Vereinbarung mit der zuständigen Landesregierung vorbehalten. Bei Neubildungen oder Änderungen, die über die Grenzen eines deutschen Landes hinausgreifen, erfolgt die Verständigung mit der Reichsregierung, der es überlassen bleibt, die Zustimmung der in Frage kommenden Länderregierungen herbeizuführen. Dasselbe gilt entsprechend für die Neuerrichtung oder Änderung von Kirchenprovinzen, falls mehrere deutsche Länder daran beteiligt sind. Auf kirchliche Grenzverlegungen, die lediglich im Interesse der örtlichen Seelsorge erfolgen, finden die vorstehenden Bedingungen keine Anwendung. Bei etwaigen Neugliederungen innerhalb des Deutschen Reiches wird sich die Reichsregierung zwecks Neuordnung der Diözesanorganisation und -zirkumskription mit dem Heiligen Stuhl in Verbindung setzen.

Artikel 12

Unbeschadet der Bestimmungen des Artikels 11 können kirchliche Ämter frei errichtet und umgewandelt werden, falls Aufwendungen aus Staatsmitteln nicht beansprucht werden. Die staatliche Mitwirkung bei der Bildung und Veränderung von Kirchengemeinden erfolgt nach Richtlinien, die mit den Diözesanbischöfen vereinbart werden und für deren möglichst einheitliche Gestaltung die Reichsregierung bei den Länderregierungen wirken wird.

Artikel 13

Die katholischen Kirchengemeinden, Kirchengemeindeverbände und Diözesanverbände, die Bischöflichen Stühle, Bistümer und Kapitel, die Orden und religiösen Genossenschaften sowie die unter Verwaltung kirchlicher Organe gestellten Anstalten, Stiftungen und Vermögensstücke der katholischen Kirche behalten bzw. erlangen die Rechtsfähigkeit für den staatlichen Bereich nach den allgemeinen Vorschriften des staatlichen Rechts. Sie bleiben Körperschaften des öffentlichen Rechtes, soweit sie solche bisher waren; den anderen können die gleichen Rechte nach Maßgabe des für alle geltenden Gesetzes gewährt werden.

Artikel 14

Die Kirche hat grundsätzlich das freie Besetzungsrecht für alle Kirchenämter und Benefizien ohne Mitwirkung des Staates oder der bürgerlichen Gemeinden, soweit nicht durch die in Artikel 2 genannten Konkordate andere Vereinbarungen getroffen sind.

Bezüglich der Besetzung von Bischöflichen Stühlen findet auf die beiden Suffraganbistümer Rottenburg und Mainz wie auch für das Bistum Meißen die für den Metropolitansitz der Oberrheinischen Kirchenprovinz Freiburg getroffene Regelung entsprechende Anwendung. Das gleiche gilt für die erstgenannten zwei Suffraganbistümer bezüglich der Besetzung von domkapitularischen Stellen und der Regelung des Patronatsrechtes.

Außerdem besteht Einvernehmen über folgende Punkte:

Katholische Geistliche, die in Deutschland ein geistliches Amt bekleiden oder eine seelsorgerliche oder Lehrtätigkeit ausüben, müssen:

deutsche Staatsangehörige sein,

ein zum Studium an einer deutschen höheren Lehranstalt berechtigendes Reifezeugnis erworben haben,

auf einer deutschen staatlichen Hochschule, einer deutschen kirchlichen akademischen Lehranstalt oder einer päpstlichen Hochschule in Rom ein wenigstens dreijähriges philosophisch-theologisches Studium abgelegt haben.

Die Bulle für die Ernennung von Erzbischöfen, Bischöfen, eines Koadjutors cum jure successionis oder eines Praelatus nullius wird erst ausgestellt, nachdem der Name des dazu Ausersehenen dem Reichsstatthalter in dem zuständigen Lande mitgeteilt und festgestellt ist, daß gegen ihn Bedenken allgemein politischer Natur nicht bestehen. Bei kirchlichem und staatlichem Einverständnis kann von den im Absatz 2, Ziffer 1 a, b und c genannten Erfordernissen abgesehen werden.

Artikel 15

Orden und religiöse Genossenschaften unterliegen in bezug auf ihre Gründung, Niederlassung, die Zahl und - vorbehaltlich Artikel 15 Absatz 2 - die Eigenschaften ihrer Mitglieder, ihre Tätigkeit in der Seelsorge, im Unterricht, in Krankenpflege und karitativer Arbeit, in der Ordnung ihrer Angelegenheiten und der Verwaltung ihres Vermögens staatlicherseits keiner besonderen Beschränkung. Geistliche Ordensobere, die innerhalb des Deutschen Reiches ihren Amtssitz haben, müssen die deutsche Staatsangehörigkeit besitzen. Provinz - und Ordensoberen, deren Amtssitz außerhalb des deutschen Reichsgebietes liegt, steht, auch wenn sie anderer Staatsangehörigkeit sind, das Visitationsrecht bezüglich ihrer in Deutschland liegenden Niederlassungen zu.

Der Heilige Stuhl wird dafür Sorge tragen, daß für die innerhalb des Deutschen Reiches bestehenden Ordensniederlassungen die Provinzorganisation so eingerichtet wird, daß die Unterstellung deutscher Niederlassungen unter ausländische Provinzialobere tunlichst entfällt. Ausnahmen hiervon können im Einvernehmen mit der Reichsregierung zugelassen werden, insbesondere in solchen Fällen, wo die geringe Zahl der Niederlassungen die Bildung; einer deutschen Provinz untunlich macht oder wo besondere Gründe vorliegen, eine geschichtlich gewordene und sachlich bewährte Provinzorganisation bestehen zu lassen.

Artikel 16

Bevor die Bischöfe von ihrer Diözese Besitz ergreifen, leisten sie in die Hand des Reichsstatthalters in dem zuständigen Lande bzw. des Reichspräsidenten einen Treueid nach folgender Formel:

»Vor Gott und auf die heiligen Evangelien schwöre und verspreche ich, so wie es einem Bischof geziemt, dem Deutschen Reich und dem Lande... Treue. Ich schwöre und verspreche, die verfassungsmäßig gebildete Regierung zu achten und vorn meinem Klerus achten zu lassen. In der pflichtmäßigen Sorge (um das Wohl und das Interesse des deutschen Staatswesens werde ich in Ausübung des mir übertragenen geistlichen Amtes jeden Schaden zu verhüten trachten, der es bedrohen könnte.«

Artikel 17

Das Eigentum und andere Rechte der öffentlich-rechtlichen Körperschaften, der Anstalten, Stiftungen und Verbände der katholischen Kirche an ihrem Vermögen werden nach Maßgabe der allgemeinen Staatsgesetze gewährleistet.

Aus keinem irgendwie gearteten Grunde darf ein Abbruch von gottesdienstlichen Gebäuden erfolgen, es sei denn nach vorherigem Einvernehmen mit der zuständigen kirchlichen Behörde.

Artikel 18

Falls die auf Gesetz, Vertrag oder besonderen Rechtstiteln beruhenden Staatsleistungen an die katholische Kirche abgelöst werden sollten, wird vor der Ausarbeitung der für die Ablösung aufzustellenden Grundsätze rechtzeitig zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Reich ein freundschaftliches Einvernehmen herbeigeführt werden.

Zu den besonderen Rechtstiteln zählt auch das rechtsbegründete Herkommen. Die Ablösung muß den Ablösungsberechtigten einen angemessenen Ausgleich für den Wegfall der bisherigen staatlichen Leistungen gewähren.

Artikel 19

Die katholisch-theologischen Fakultäten an den staatlichen Hochschulen bleiben erhalten. Ihr Verhältnis zur kirchlichen Behörde richtet sich nach den einschlägigen Konkordaten und dazugehörigen Schlußprotokollen festgelegten Bestimmungen unter Beachtung der einschlägigen kirchlichen Vorschriften. Die Reichsregierung wird sich angelegen sein lassen, für sämtliche in Frage kommenden katholischen Fakultäten Deutschlands eine einheitliche Praxis zu sichern

Artikel 20

Die Kirche hat das Recht, soweit nicht andere Vereinbarungen vorliegen, zur Ausbildung des Klerus philosophische und theologische Lehranstalten zu errichten, die ausschließlich von der kirchlichen Behörde abhängen, falls keine staatlichen Zuschüsse verlangt werden.

Die Errichtung, Leitung und Verwaltung der Priesterseminare sowie der kirchlichen Konvikte steht, innerhalb der Grenzen des für alle geltenden Gesetzes, ausschließlich den kirchlichen Behörden zu.

Artikel 21

Der katholische Religionsunterricht in den Volksschulen, Berufsschulen, Mittelschulen und höheren Lehranstalten ist ordentliches Lehrfach und wird in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der katholischen Kirche erteilt. Im Religionsunterricht wird die Erziehung zu vaterländischem, staatsbürgerlichem und sozialem Pflichtbewußtsein aus dem Geiste des christlichen Glaubens des Sittengesetzes mit besonderem Nachdruck gepflegt werden, ebenso wie es im gesamten übrigen Unterricht geschieht. Lehrstoff und Auswahl der Lehrbücher für den Religionsunterricht werden im Einvernehmen mit der kirchlichen Oberbehörde festgesetzt. Den kirchlichen Oberbehörden wird Gelegenheit gegeben werden, im Einvernehmen mit der Schulbehörde zu prüfen, ob die Schüler Religionsunterricht in Übereinstimmung mit den Lehrern und Anforderungen der Kirche erhalten.

Artikel 22

Bei der Anstellung von katholischen Religionslehrern findet Verständigung zwischen dem Bischof und der Landesregierung statt. Lehrer, die wegen ihrer Lehre oder sittlichen Führung; vom Bischof zur weiteren Erteilung des Religionsunterrichtes für ungeeignet erklärt worden sind, dürfen, solange dies Hindernis besteht, nicht als Religionslehrer verwendet werden.

Artikel 23

Die Beibehaltung und Neueinrichtung katholischer Bekenntnisschulen bleibt gewährleistet. In allen Gemeinden, in denen Eltern oder sonstige Erziehungsberechtigte es beantragen, werden katholische Volksschulen errichtet werden, wenn die Zahl der Schüler unter gebührender Berücksichtigung der örtlichen schulorganisatorischen Verhältnisse einen nach Maßgabe der staatlichen Vorschriften geordneten Schulbetrieb durchführbar erscheinen läßt.

Artikel 24

An allen katholischen Volksschulen werden nur solche Lehrer angestellt, die der katholischen Kirche angehören und Gewähr bieten, den besonderen Erfordernissen der katholischen Bekenntnisschule zu entsprechen.

Im Rahmen der allgemeinen Berufsausbildung der Lehrer werden Einrichtungen geschaffen, die eine Ausbildung katholischer Lehrer entsprechend den besonderen Erfordernissen der katholischen Bekenntnisschule gewährleisten

Artikel 25

Orden und religiöse Kongregationen sind im Rahmen der allgemeinen Gesetze und gesetzlichen Bedingungen zur Gründung und Führung von Privatschulen berechtigt. Diese Privatschulen geben die gleichen Berechtigungen wie die staatlichen Schulen, soweit sie die lehrplanmäßigen Vorschriften für letztere erfüllen.

Für Angehörige von Orden oder religiösen Genossenschaften gelten hinsichtlich der Zulassung zum Lehramte und für die Anstellung an Volksschulen, mittleren oder höheren Lehranstalten die allgemeinen Bedingungen.

Artikel 26

Unter Vorbehalt einer umfassenden späteren Regelung der eherechtlichen Fragen besteht Einverständnis darüber, daß, außer im Falle einer lebensgefährlichen, einen Aufschub nicht gestattenden Erkrankung eines Verlobten, auch im Falle schweren sittlichen Notstandes, dessen Vorhandensein durch die zuständige bischöfliche Behörde bestätigt sein muß, die kirchliche Einsegnung der Ehe vor der Ziviltrauung vorgenommen werden darf. Der Pfarrer ist in solchen Fällen verpflichtet, dem Standesamt unverzüglich Anzeige zu erstatten.

Artikel 27

Der Deutschen Reichswehr wird für die zu ihr gehörenden katholischen Offiziere, Beamten und Mannschaften sowie deren Familien eine exemte Seelsorge zugestanden. Die Leitung der Militärseelsorge obliegt dem Armeebischof. Seine kirchliche Ernennung erfolgt durch den Heiligen Stuhl, nachdem letzterer sich mit der Reichsregierung in Verbindung gesetzt hat, um im Einvernehmen mit ihr eine geeignete Persönlichkeit zu bestimmen. Die kirchliche Ernennung der Militärpfarrer und sonstigen Militärgeistlichen erfolgt nach vorgängigem Benehmen mit der zuständigen Reichsbehörde durch den Armeebischof. Letzterer kann nur solche Geistliche ernennen, die von ihrem zuständigen Diözesanbischof die Erlaubnis zum Eintritt in die Militärseelsorge und ein entsprechendes Eignungszeugnis erhalten haben. Die Militärgeistlichen haben für die ihnen zugewiesenen Truppen und Heeresangehörigen Pfarrechte.

Die näheren Bestimmungen über die Organisation der katholischen Heeresseelsorge erfolgen durch ein Apostolisches Breve. Die Regelung der beamtenrechtlichen Verhältnisse erfolgt durch die Reichsregierung.

Artikel 28

In Krankenhäusern, Strafanstalten und sonstigen Häusern der öffentlichen Hand wird die Kirche im Rahmen der allgemeinen Hausordnung zur Vornahme seelsorgerlicher Besuche und gottesdienstlicher Handlungen zugelassen. Wird in solchen Anstalten eine regelmäßige Seelsorge eingerichtet und müssen hierfür Geistliche als Staats- oder sonstige öffentliche Beamte eingestellt werden, so geschieht dies im Einvernehmen mit der kirchlichen Oberbehörde.

Artikel 29

Die innerhalb des Deutschen Reiches wohnhaften katholischen Angehörigen einer nichtdeutschen völkischen Minderheit werden bezüglich der Berücksichtigung ihrer Muttersprache in Gottesdienst, Religionsunterricht und kirchlichem Vereinswesen nicht weniger günstig gestellt werden, als der rechtlichen und tatsächlichen Lage der Angehörigen deutscher Abstammung und Sprache innerhalb des Gebietes des entsprechenden fremden Staates entspricht.

Artikel 30

An den Sonntagen und den gebotenen Feiertagen wird in den Bischofskirchen sowie in den Pfarr-, Filial- und Klosterkirchen des Deutschen Reiches im Anschluß an den Hauptgottesdienst, entsprechend den Vorschriften der kirchlichen Liturgie, ein Gebet für das Wohlergehen des Deutschen Reiches und Volkes eingelegt.

Artikel 31

Diejenigen katholischen Organisationen und Verbände, die ausschließlich religiösen, reinkulturellen und karitativen Zwecken dienen und als solche der kirchlichen Behörde unterstellt sind, werden in ihren Einrichtungen und in ihrer Tätigkeit geschützt.

Diejenigen katholischen Organisationen, die außer religiösen, kulturellen oder karitativen Zwecken auch anderen, darunter auch sozialen oder berufsständischen Aufgaben dienen, sollen, unbeschadet einer etwaigen Einordnung in staatliche Verbände, den Schutz des Artikels 31 Absatz 1 genießen, sofern sie Gewähr dafür bieten, ihre Tätigkeit außerhalb jeder politischen Partei zu entfalten.

Die Feststellung der Organisationen und Verbände, die unter die Bestimmungen dieses Artikels fallen, bleibt vereinbarlicher Abmachung zwischen der Reichsregierung und dem deutschen Episkopat vorbehalten. Insoweit das Reich und die Länder sportliche oder andere Jugendorganisationen betreuen, wird Sorge getragen werden, daß deren Mitgliedern die Ausübung ihrer kirchlichen Verpflichtungen an Sonn- und Feiertagen regelmäßig ermöglicht wird und sie zu nichts veranlaßt werden, was mit ihren religiösen und sittlichen Überzeugungen und Pflichten nicht vereinbar wäre.

Artikel 32

Auf Grund der in Deutschland bestehenden besonderen Verhältnisse wie im Hinblick auf die durch die Bestimmungen des vorstehenden Konkordats geschaffenen Sicherungen einer die Rechte und Freiheiten der katholischen Kirche im Reich und seinen Ländern währenden Gesetzgebung erläßt der Heilige Stuhl Bestimmungen, die für die Geistlichen und Ordensleute die Mitgliedschaft in politischen Parteien und die Tätigkeit für solche Parteien ausschließen.

Artikel 33

Die auf kirchliche Personen oder kirchliche Dinge bezüglichen Materien, die in den vorstehenden Artikeln nicht behandelt wurden, werden für den kirchlichen Bereich dem geltenden kanonischen Recht gemäß geregelt.

Sollte sich in Zukunft wegen der Auslegung oder Anwendung einer Bestimmung dieses Konkordates irgendeine Meinungsverschiedenheit ergeben, so werden der Heilige Stuhl und das Deutsche Reich im gemeinsamen Einvernehmen eine freundschaftliche Lösung herbeiführen.

Artikel 34

Das vorliegende Konkordat, dessen deutscher und italienischer Text gleiche Kraft haben, soll ratifiziert und die Ratifikationsurkunden baldigst ausgetauscht werden. Es tritt mit dem Tage ihres Austausches in Kraft.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten dieses Konkordats unterzeichnet

Geschehen in doppelter Urschrift.

In der Vatikanstadt, am 20. Juli 1933.

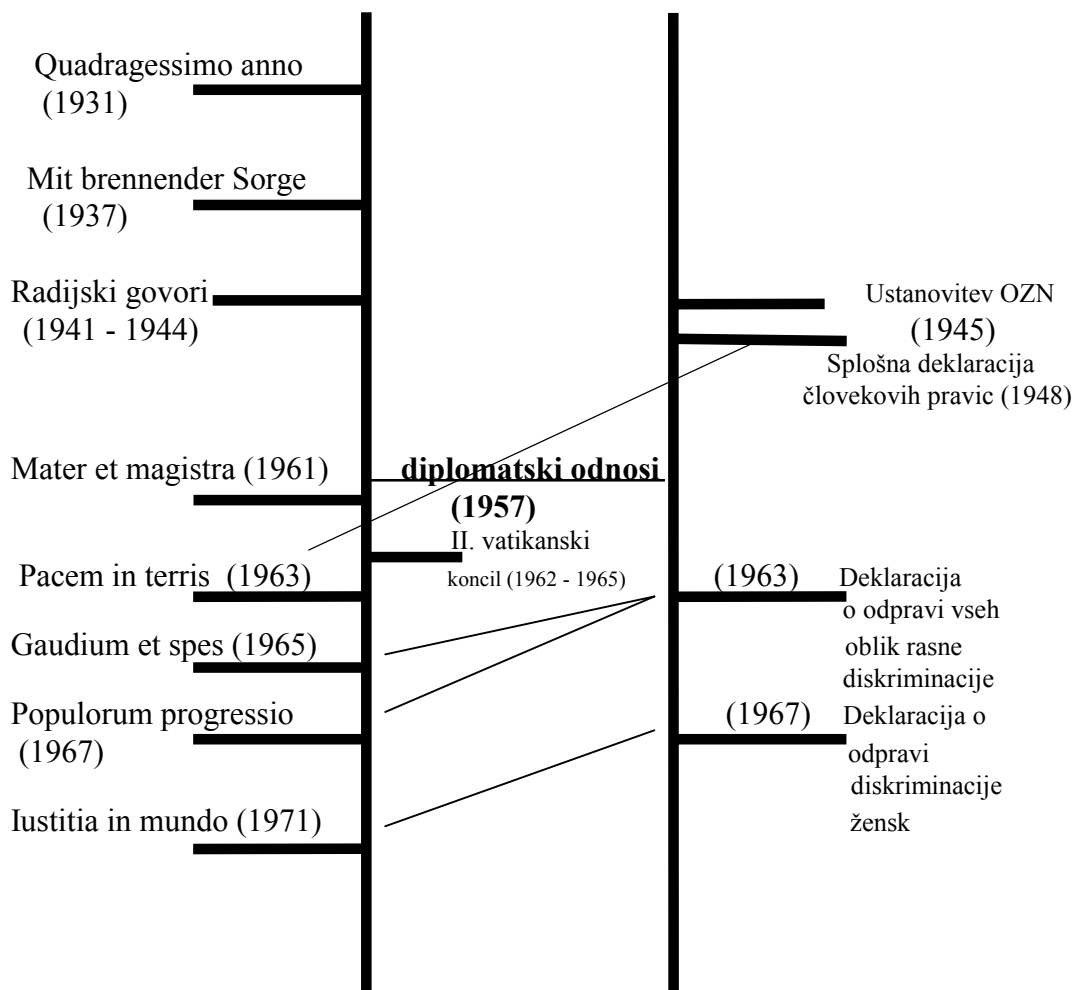
L. S. gez. Eugenio Cardinale Pacelli

L. S. gez. Franz von Papen

11. 2. Tabela papeških poslanic in njihovih vsebin

Poslanica \ Vsebina		Odnos do ženske	Odnos do političnih sistemov	Človekove pravice	Odnos do veroizpovedi
Quadragesimo anno	1931	X	- selektivno članstvo, - komunizma - socializma	- prepoved stavk	X
Mit brennender Sorge	1937	X	X	+ obsodba povečevanja rase, naroda	X
Divini redemptoris	1937	- ženska naj bo doma	- komunizma	? pravica do izpovedi vere	? pravica do izpovedi vere (selektivno)
Radijski govori	1941 1944	- ženska naj bo doma, skrbi za družino, nerazvezljivost zakona	X	- nerazvezljivost zakona + proti zatiranju malih narodov	+ zahteva se pravica do verske svobode (selektivno)
Mater et magistra	1961	X	- komunizma	+ pravične pogodbe z delavci	X
Pacem in terris	1963	? ženska v javnosti bolj kot pri drugih verah	X	+ človek ima pravice in dolžnosti + pravica do življenja + svoboda gibanja + svobodna veroizpoved + varstvo narodnostnih manjšin	+ spremenjen odnos do drugih ver
Gaudium et spes	1965	+ enakost spolov + dostop do izobrazbe - proti splavu	X	+ enakost spolov, ras, vere, jezika, barve kože - proti splavu ! mednarodnopravne pogodbe !	+ enakopravnost glede vere
Populorum progressio	1967	+ neodtujljiva pravica do zakona in rojevanja	X	+ neodtujljiva pravica do zakona in rojevanja + proti rasizmu	X
Iustitia in mundo	1971	+ enakopravnost med spoloma, + sodelovanje in odgovornost pri javnem delovanju Cerkve + mešane skupine	X	+ proti kršenju čl. pravic (politično preganjanje) + enakopravnost spolov + pravica do svobode govora in mišljenja + svoboda izražanja mnenja o Cerkvi + mednarodni red temelji na neodtujljivih pravicah in dostojanstvu človeka	X

11. 3. Povezanost RKC in OZN

11. 4. RKC kot podpisnica konvencij in opsijskih protokolov OZN

Naslov dokumenta OZN	Datum
Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (odprta za ratifikacijo 1965, stopi v veljavo 1969)	01. 05. 1969
Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (odprta za ratifikacijo 1984, stopi v veljavo 1987)	26. 06. 2002
Konvencija o otrokovih pravicah (odprta za ratifikacijo 1989, stopi v veljavo 1990)	20. 04. 1990
Opsijska protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah	
1) Opsijski protokol o pravicah in zaščiti otrok v oboroženih spopadih	24. 10. 2001
2) Opsijski protokol o pravicah in zaščiti otrok pred prostitucijo in pornografijo	24. 10. 2001